

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

**Географічний факультет
кафедра географії та методики її навчання**

**Магістерська робота
на тему**

**МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРОВЕДЕННЯ
ЕКСКУРСІЙ ДЛЯ ШКОЛЯРІВ У МІСТІ ТЕРНОПІЛЬ**

**Спеціальність
014.07 Середня освіта (Географія)**

Студент географічного факультету
денної форми навчання групи МСОГ-21
Ратушняк Катерина Юріївна

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
Кандидат географічних наук, доцент
Альтгайм Любов Богданівна

РЕЦЕНЗЕНТ:
кандидат географічних наук, доцент

Робота захищена з оцінкою:
Національна шкала _____
Кількість балів Оцінка ЕКТС _____

Тернопіль 2024

Зміст

Вступ	4
Розділ 1. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	6
1.1. Екскурсія як об'єкт дослідження	6
1.2. Класифікація екскурсій	9
1.3. Закордонний досвід розвитку екскурсійної діяльності	14
1.4. Нормативно-правове забезпечення екскурсійної діяльності в Україні	19
Висновки до розділу 1	22
Розділ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	24
2.1. Аналіз ресурсного забезпечення екскурсійної діяльності	24
2.2. Аналіз розвитку екскурсійної діяльності	29
2.3 Проблеми розвитку екскурсійної діяльності	46
Висновки до розділу 2	56
Розділ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	57
3.1 . Обґрунтування пріоритетних напрямків розвитку екскурсійної діяльності України	57
3.2. Розробка інноваційної екскурсійної програми у м. Тернопіль	70
Висновки до розділу 3	
Висновки	
Список використаних джерел	

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному світі, екскурсійна діяльність – це не відокремлена частина туристичного продукту. Для реалізації цього виду туризму не потребуються значні витрати, головне це - цікавий маршрут. Екскурсія – має особливе значення в самовизначенні людини. Вона задовольняє психологічні потреби людини (прагнення до нових вражень та знань, самоповага). Це вищий критерій реалізації особистості, для якого необхідний не лише значний внутрішній потенціал, а й високий рівень культури.

Дослідження розвитку екскурсійної діяльності є цілком актуальним питанням наразі, враховуючи воєнний стан в нашій державі, адже після перемоги ми повинні вивести ринок екскурсійних послуг України на новий рівень, в зв'язку з величезним потоком зацікавлених туристів із закордону.

Дослідження зарубіжного досвіду розвитку екскурсійної справи, дозволило виявити різницю в управлінні. Було виявлено, що велика увага та підтримка з боку відповідних органів державного управління впливає на позитивний туристичний імідж країни.

Україна поки що не перейняла цей досвід з європейських країн, але розвиток не стоїть на місці. Для економічної стабільності України, а також її національно-культурного піднесення, важливим аспектом є відродження вітчизняної екскурсійної справи. Зважаючи на зазначене, тема дослідження є нагальною та вкрай важливою.

Ступінь вивчення проблеми. У процесі написання кваліфікаційної роботи автором було опрацьовано і використано значний масив навчально-методичної, наукової літератури та інших джерел.

В Україні екскурсійна сфера підтримується і регулюється на національному рівні. Важливими документами, що регулюють екскурсійну діяльність є Стратегія розвитку туризму та курортів до 2026 р., постанова Державного департаменту туризму «Про концептуальні засади організації

екскурсійної діяльності в Україні», Закон України «Про туризм», Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з організації іноземного, внутрішнього, зарубіжного туризму, екскурсійної діяльності.

Основою для написання кваліфікаційної роботи стали праці таких відомих в Україні та за кордоном авторів, як Галасюк А.В, Покологна М.М, Король О.Д, Слатвінська Л.А. Загалом, аналіз наукових публікацій вітчизняних авторів свідчить про те, що проблемам та перспективам розвитку екскурсійної діяльності в Україні приділяється недостатньо уваги.

Метою роботи є аналіз сучасного стану екскурсійної справи в Україні, обґрунтування перспектив розвитку екскурсійної галузі, розробка нового екскурсійного маршруту з урахуванням сучасних вимог.

Завдання роботи складаються з:

- визначити основи екскурсійної теорії та методики;
- здійснити характеристику ресурсного потенціалу України для забезпечення екскурсійної діяльності;
- здійснити аналіз українського ринку екскурсій;
- визначити проблемні аспекти вітчизняної екскурсійної справи;
- оцінити перспективи розвитку екскурсійної діяльності на території України.

Об'єктом дипломної роботи є екскурсійна діяльність.

Предметом є ресурсний та інфраструктурний потенціал розвитку екскурсійних послуг на прикладі міста Тернополя.

У ході проведення оцінки досліджуваного об'єкта використовувалися різноманітні методи та підходи, які враховують різнобічні аспекти його характеристик та функціонування. Зазначені нижче методи використовувалися для отримання повноти та об'єктивності оцінки, а також для покращення розуміння різноманітних аспектів досліджуваного явища чи об'єкта.

Використання системного підходу дозволяє розглядати досліджуваний об'єкт як комплексну систему, що складається з взаємопов'язаних

елементів. Цей метод сприяє з'ясуванню внутрішньої структури та взаємодії компонентів системи.

Застосування порівняльного методу дозволяє встановлювати відмінності та спільні риси досліджуваного об'єкта в порівнянні з іншими об'єктами або стандартами. Це сприяє об'єктивній оцінці його характеристик та визначенню його унікальних особливостей.

Застосування графічних методів дозволяє візуалізувати дані та результати оцінки. Використання діаграм, графіків, та інших графічних засобів полегшує сприйняття інформації та виведення ключових висновків.

Збір та аналіз емпіричних даних та застосування статистичних методів досліджень грають важливу роль у наданні обґрунтованих та кількісних результатів оцінки. Ці методи дозволяють визначити ступінь достовірності та значущість отриманих даних.

Використання комплексу таких методів не лише сприяє глибшому розумінню досліджуваного об'єкта, але й надає обґрунтовані підстави для формулювання рекомендацій та стратегій його розвитку. При цьому, взаємодія різних методів створює цілісний підхід до оцінки, що є ключовим у досягненні найкращих результатів дослідження.

Інформаційну базу дослідження становлять наукові та публіцистичні статті, монографії, навчальні посібники, інтернет джерела.

Структура роботи. Структура магістерської роботи містить вступ, три розділи, підрозділи, проміжні висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел.

Розділ 1. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Екскурсія як об'єкт дослідження

Для визначення сутності екскурсії та її різноманіттю існує багато наукових видань. Але ці твердження вже певною мірою застаріли, тому мета цього підрозділу – нове формулювання екскурсії, яке відповідає її справжньому значенню.

«Excursio» — це латинське слово, яке означає подорож чи подорож з метою відвідування значущих об'єктів, таких як культурні пам'ятки, музеї, підприємства чи місцевості. Це форма і метод здобуття знань, який може проводитися групою людей або індивідуально. Екскурсії можна класифікувати за розташуванням об'єктів, складом учасників, тематикою подорожі. [17, с.16].

Використання в описі екскурсій слова «значущі» обмежує коло об'єктів, які можуть бути включені в програму. У деяких регіонах значущих об'єктів може не бути, але це не означає, що екскурсію провести не можна. Насправді екскурсію можна провести будь-де, якщо вона цікава та пізнавальна. Згідно з англomовною версією Вікіпедії, екскурсія – це подорож, яку здійснюють люди з метою дозвілля, з освітою чи фізичною метою. Часто це важлива складова туризму. [16, с.60].

Поняття "excursion" часто має інший зміст, ніж той, до якого звикли в Україні. Доволі часто під цим словом розуміється просто прогулянка. Ближчим до українського поняття "екскурсія" є англomовний термін "guided tour"[28].

У законодавстві України поняття «екскурсія» відсутнє. Згідно Закону України «Про туризм», 1995 р, подорож, яка триває не більше 24 годин, та здійснюється з метою ознайомлення з визначними місцями, пам'ятками історії, культури, природи, музеями у супроводі фахівця – екскурсовода, розглядається як екскурсійна діяльність[1].

Відповідно до Сучасного енциклопедичного словника з туризму, який отримав визначення Міжнародного стандарту, екскурсія – це туристична послуга, яка задовольняє естетичні, духовні та інформаційні потреби туристів. Це процес дослідження навколишнього середовища, включаючи природні особливості, нові технології та науку, елементи повсякденного життя, культурні та історичні пам'ятки обраного міста чи регіону [51].

Проте на сьогоднішній день обидва нормативні документи втратили свою актуальність і жодної заміни не існує.

Також екскурсійні послуги повинні дотримуватись загальних вимог:

Рис. 1.1 Вимоги до екскурсійних послуг[47]

Екскурсія виконує інформаційну функцію, сприяє розширенню кругозору, організовує культурне дозвілля, спілкування та відпочинок. Вимоги, що висуваються до екскурсії: інформаційна повнота й достовірність; точність композиції і культурно-пізнавальна значущість й виконання

екскурсії; задоволення естетичних, морально-психологічних потреб екскурсантів [51].

Роблячи підсумки написаних вище визначень терміну «екскурсія», можна зауважити, що поняття екскурсія, її функції та завдання з часом розвивалися та еволюціонували в унікальний метод проведення дозвілля з метою отримання знань. [47 с.33]

При проведенні екскурсійного процесу, екскурсовод виконує 4 завдання:

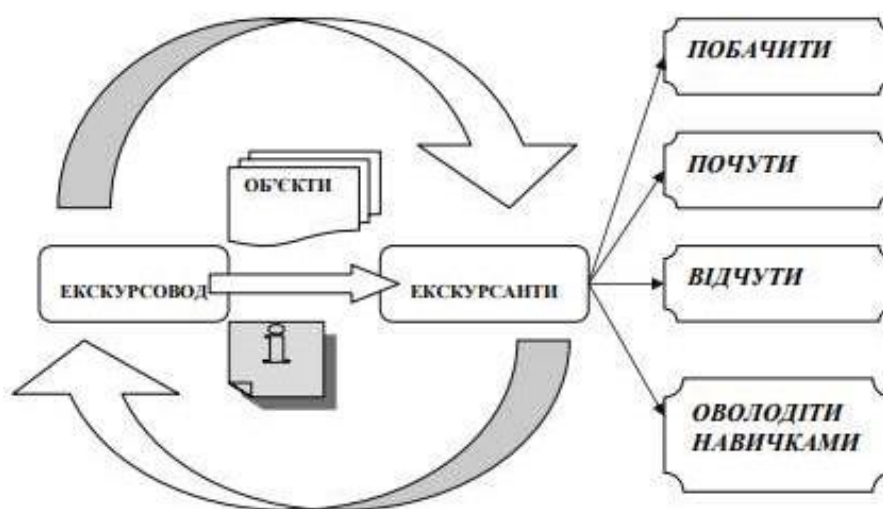

Рис. 1.2 Схема екскурсійного процесу[38]

1. Екскурсовод презентує туристам об'єкти згідно з тематикою екскурсії.
2. Екскурсовод розповідає історію та важливу інформацію про ці об'єкти.
3. Екскурсовод дає можливість екскурсантам відчувати зацікавленість, привертає їх увагу до величі пам'ятки, або історії про героїчну подію.
4. Екскурсовод допомагає оволодіти навичками аналізу екскурсійних об'єктів та самостійного спостереження [38].

Узагальнюючи різні підходи до визначення і розуміння екскурсії, відзначимо єдине формулювання :

Екскурсія – комплексна туристська послуга, тривалістю до 24 годин, спрямована на показ туристам екскурсійних об’єктів, відвідання цікавих місць із метою отримання нових знань і вражень, процес пізнання особистістю оточуючого світу, побудований на поєднанні зорових, слухових та інших вражень, включає обов’язковий супровід екскурсовода, проходить по заздалегідь затвердженому маршруту та виключає послуги розміщення. Є способом проведення вільного часу і методом оволодіння знаннями.

1.2. Класифікація екскурсій

Для визначення теми, характеру проведення екскурсії та розробки маршруту необхідна класифікація екскурсій.

Таблиця 1.1

Класифікація екскурсій за основними ознаками

Тип екскурсії	Ознаки екскурсії
За складом учасників	- Індивідуальні - Групові - Для місцевого населення - Для приїжджих туристів - Для учнів та студентів - Для дорослих - Для фахових груп
За тривалістю	- Коротко-термінові - Тривалі
За засобом пересування	- Пішохідні - Транспортні
За змістом	- Оглядові - Тематичні
За місцем проведення	- Міські - Заміські - Музейні - Виробничі - Комплексні

Джерело: складено автором за матеріалами [29,52,47]

Автор систематизував у діаграмі інформацію про класифікацію

екскурсій за основною ознакою (див. Додаток А.)

Екскурсії можуть бути проведені в будь-якому місті чи регіоні, і вони можуть бути адаптовані до задоволення естетичних, духовних та інформаційних потреб туриста [17].

Розглянемо за допомогою таблиці більш детальну класифікацію екскурсій за тематикою:

Таблиця 1.2

Класифікація екскурсій за тематикою

Історичні	- Кращезнавчі (наприклад, історія виникнення м. Львів) - Археологічні (екскурсія в археологічному музеї) - Етнографічні (екскурсія про культуру, побут, звичаї і традиції в музеї національної архітектури та побуту) - Військово-історичні (наприклад, екскурсія «Київ в роки Другої світової війни») - Біографічні (наприклад, «Чугуїв – батьківщина І.Й.Репіна»)
Виробничі	- Виробничо-історичні (історія заснування підприємства та його розвиток) - Виробничо-економічні (екскурсія по офісним приміщенням підприємства) - Виробничо-технічні (показ технологічного процесу) - Професійно-орієнтаційні (екскурсія для підвищення кваліфікації або з метою профорієнтації)
Літературні	- Літературно-біографічні (екскурсія по пам'ятних місцях, які пов'язані з творчістю та життям письменників) - Історико-літературні (екскурсія про історію розвитку літератури певного міста) - Літературно-художні (екскурсія по місцям, які описуються в відомих творах)
Мистецтвознавчі	- Історико-театральні («Історія Одеського оперного театру») - Історико-музикальні (екскурсія до концертної установи з метою ознайомлення з її історією та досягненнями) - По народним художнім промислам

	(наприклад, «Опішня – центр українського гончарства»)
Архітектурно-містобудівні	- Будівлі обраного міста («Архітектура міста Львів») - Пам'ятники архітектури - Творчість одного архітектора (наприклад, «Творчий геній О.М. Бекетов в Харкові») - Планування і забудова міста (наприклад, «Архітектура історичного центру міста»)
Природознавчі	- Ландшафтні (екскурсія в заповідник, національний природний парк, природний комплекс, тощо) - Геологічні (екскурсія до печер, скель, каньйонів, та ін.) - Зоологічні (екскурсія до зоологічного музею або зоопарку) - Ботанічні (екскурсія в ботанічний сад) - Гідрологічні (огляд водоспадів, озер, річок, тощо) - Експерсії по екологічним тропам (наприклад, «Екологічна стежка «Крейдяна»», експерсія по розробленому маршруту)
Релігійні	- Пізнавальні (ознайомлення з релігійними пам'ятками, об'єктами, історією та культурою релігії) - Паломницькі (наприклад, «Православні святині Волині»)

Джерело: складено автором за матеріалами [29,33,47].

Автор систематизував у діаграмі інформацію про класифікацію екскурсій за тематикою (див. Додаток Б.)

Експерсії класифікуються ще за такими ознаками: методичними прийомами проведення екскурсій та формами проведення екскурсій.

За допомогою цих прийомів і форм проведення, екскурсовод розгорнуто доносить інформацію до споживача, зацікавлює та привертає увагу до експонатів. Від форми проведення екскурсій залежить метод її проведення.

Розглянемо форми проведення екскурсій. Розрізняють їх на звичайні, навчальні, екскурсій-масовки, екскурсій-прогулянки, екскурсій-концерти, екскурсія-консультація, рекламна екскурсія.

Звичайна екскурсія. Спосіб проведення вільного часу і методом оволодіння знаннями.

Навчальна екскурсія. Організовується для навчально-виховної роботи, збагачує новими знаннями, організовує спостереження за різними предметами та явищами, відвідуванням пам'яток, музеїв, тощо[17].

Екскурсія-масовка. Дана екскурсія проводиться одночасно у багатьох людей, частіше за все на декількох автобусах та поєднується з культурно-масовим заходом.

Екскурсія-прогулянка. Зазвичай такі екскурсії проводяться на свіжому повітрі в парках, лісах, на морі тощо. Огляд місцевості поєднується з відпочинком.

Екскурсія-концерт. Присвячена темі музики, включають в себе прослуховування музичних творів під час дороги або у музеї. Це може бути екскурсія в музичний театр з завершенням на концерті або у обсерваторії.

Екскурсія-консультація. Слугує підвищенням кваліфікації, екскурсанти отримують наочні відповіді на запитання.

Рекламна екскурсія. Мета такої екскурсії – залучення клієнтів або ділових партнерів, проводиться на підприємстві або фірмі [52].

Розглянемо методичні прийоми проведення екскурсій. Від якості застосування екскурсоводом методичних прийомів залежить вдале проведення екскурсії. Ці методи розраховані на те, щоб зміст екскурсій давався легше, та краще запам'ятовувався.

Прийоми проведення екскурсії поділяються на: прийоми показу, розповіді та особливі прийоми.

Прийом показу. Здійснюється з метою ознайомлення екскурсантів з об'єктом, звернення уваги на його сутність, провести самостійну роботу над аналізом в поєднанні з одночасним поясненням від екскурсовода.

Завдання показу:

1. Ознайомлення з екскурсійним об'єктом;
2. Показ історичної події, з урахуванням об'єктів яких вже немає,

але вони залишилися на фото або відео;

3. Якщо екскурсія проводиться на свіжому повітрі (в видатному місці), то показати дії історичного діяча або як виглядала історична пам'ятка у минулому

Прийом розповіді. Здійснюється з метою викладання фактів, прикладів, доповнення до аналізу зорового матеріалу індивідуальним текстом екскурсовода.

Завдання розповіді екскурсовода:

1. Розкривати сутність об'єкту, доповнюючи коментарями та поясненнями;
2. Умовно провести реконструкцію того, що не може побачити екскурсант, спираючись на історичні факти;
3. Характеризує об'єкт, виявленням його якостей, подій які там відбувались, допомагає екскурсантам в розумінні теми та оцінці об'єкту;
4. Робить висновки, щодо побаченого та повідомляє аудиторії про події, пов'язані з об'єктом;

Розповідь повинна відповідати певним критеріям:

1. Доступність та ясність мови для аудиторії
2. Змістовність розповіді темі й мети екскурсії
3. Чисте мовлення, вдалий добір слів та словосполучень [52].

Особливі методичні прийоми. Завдяки цим прийомам зміст екскурсії засвоюється краще.

Перелік видів особливих прийомів:

Прийом дослідження. Для більшої доказовості, учасникам екскурсії пропонується провести експеримент (наприклад як за допомогою скла та сонця можна розвести вогонь). Використовується для кращого сприйняття змісту екскурсії.

Використання технічних засобів. За допомогою відеоапаратури та магнітофона, або іншої апаратури, тема екскурсії розкривається глибше та збільшується обсяг зорового сприйняття [52].

Отже, важливе значення для практичної діяльності екскурсійних організацій має правильна класифікація екскурсій. Це дозволяє екскурсоводам правильно зорієнтуватися в підготовці та проведенні якісних екскурсій, що, в свою чергу, підвищує виховну ефективність екскурсійного процесу. Екскурсії можна класифікувати за змістом, способом проведення та показниками успіху. Класифікація екскурсій на чітко визначені групи і види має вирішальне значення для організації роботи екскурсовода з клієнтами. Екскурсії можуть проводитися з різною метою, наприклад, знайомство з природними особливостями, новими технологіями та наукою, елементами побуту, культурними та історичними пам'ятками обраного міста чи регіону. Також можна проводити екскурсії з відвідуванням тематичного маршруту для ознайомлення з визначними об'єктами та місцевістю. Екскурсії можуть бути розроблені з урахуванням естетичних, духовних та інформаційних потреб туристів.

1.3. Закордонний досвід розвитку екскурсійної діяльності

Екскурсійний туризм є основним видом туризму в більшості країн Європи завдяки значній кількості історико-культурних пам'яток, які приваблюють туристів. Популярність цього виду туризму пояснюється наявністю різноманітних маршрутів, які не вимагають значних витрат, а головна вимога – цікавий маршрут. Наявність різноманітних маршрутів є перевагою європейського туризму.

Дослідження розвитку екскурсійної діяльності в різних країнах показали відмінності в підходах до управління. Ми вивчали досвід провідних європейських країн, таких як Польща, Франція, Італія, Чехія, Іспанія.

Щодо запозичення досвіду, найближчою для України, є Польща, яка володіє багатьма туристичними ресурсами всіх видів.

Польща є популярним напрямком екскурсійного туризму завдяки

багатій історичній та культурній спадщині. Багато головних пам'яток Польщі є колишніми королівськими резиденціями, а пам'ятники розташовані на одній прямій лінії, відомій як Королівський шлях. Польський уряд реалізував кілька успішних програм розвитку туризму та екскурсійної діяльності.

Міністерство спорту і туризму Польщі в 2016 році запустило сезонну акцію під назвою «ПОЛЬЩА: ДИВІТЬСЯ БІЛЬШЕ – ВИХІДНІ ЗА ПІВЦІНИ», яка користується популярністю як серед польських, так і іноземних туристів. Мета цієї кампанії – представити багатий туристичний потенціал Польщі та заохотити туристів подорожувати не лише в традиційні сезони, а й у міжсезоння. Акція в основному зосереджена на послугах, таких як готелі, музеї, театри та ресторани, які пропонують знижки. У своїй еkleктичній архітектурній суміші Польща поєднує нове і старе, і вона постійно змінюється. [56].

Рис.1.3. Рекламний слоган: «Польща: побач більше – вихідні за півціни» [56].

У контексті дослідження зарубіжного досвіду країн у формуванні та розвитку екскурсійної діяльності варто також згадати про Францію.

Держава підтримує соціальний туризм, та розробила спеціальну національну програму «Туризм для інвалідів», яка підтримує людей з обмеженими фізичними можливостями, а також розширює сферу туристичних послуг. В країні найбільш поширеним туристичним продуктом

є сімейний відпочинок, який затверджено національним стандартом якості [35].

Рис.1.4. Рекламний логотип Франції: «Tourisme&Handicap»[58].

Якщо ви побачите цей логотип «Tourisme&Handicap», розташований на вході будь-яких місць, установ, туристичних обладнаннях та на будь-яких документах-це надійно гарантує доступність для екскурсій різних інвалідів (рух, зір, слух і психіка) доступ до інформації, що дозволяє їм максимум самостійності[58].

Італія входить до десятки туристичних країн світ, тому екскурсійна справа є переважною сферою діяльності та сприяє збільшенню бюджету країни та розвитку економіки Італії. Уряд Італії у 2013 р. запустив нову рекламну кампанію. Рекламна кампанія «Знову відкриваючи Італію» в повному обсязі забезпечує інформацією, відеоматеріалами та фото туристів, для повного занурення в культуру та незвичайну атмосферу регіону, для тих хто зацікавлений відкривати для себе нові сторінки багатої історії Італії [69].

Рис.1.5. Рекламна кампанія Італії: «Italia-Da-Discover»[69]

Розвиток екскурсійної діяльності в Чехії здійснюється за відповідною державною організацією з розвитку туризму, яка підпорядковується Міністерству регіонального розвитку – Національне туристичне управління (CzechTourism), метою діяльності якого є просування і реклама Чеської Республіки як привабливого туристичного напрямку за кордоном і на вітчизняному ринку.

У столиці Чехії можна придбати туристичний абонемент Prague Card, туристична карта, з якою турист може безкоштовно відвідати 50 різних пам'яток міста (музеї, парки, галереї,зоопарк)[70].

Рис. 1.6. Туристичний абонемент Prague Card[70].

Відповідальним, за популяризацію Іспанії є адміністративна одиниця центрального уряду Інституту туризму Іспанії – Turespana [46].

Крім цього, відділи туризму Іспанії та офіційна соціальна мережа Spain.Info, активно та регулярно поповнюється великою кількістю контенту про найбільш популярні та відвідувані міста країни, неповторне мистецтво та

унікальність Іспанії [71].

Рис. 1.7. Соціальна мережа Spain.Info [71]

Розвиток індустрії туризму та формування продуктивних інститутів державного управління є загальносвітовими тенденціями. Країни інвестують у розвиток свого туристичного потенціалу, надаючи значну інвестиційну допомогу основним туристичним регіонам. Розвинені країни приділяють велику увагу підтримці позитивного туристичного іміджу своєї країни для іноземних туристів. Сектор туризму надає країнам, що розвиваються, можливості створювати продуктивні та інклюзивні робочі місця, розвивати інноваційні фірми, фінансувати збереження природних і культурних активів і розширювати економічні можливості.

У воєнний час ситуація з туристичною галуззю в нашій країні виглядає песимістично. Проте є надія, що після завершення конфлікту галузь почне відроджуватися. Досвід деяких країн, які пережили війну і вивели туризм на новий рівень, це підтверджує. Серед таких країн – Хорватія, Ізраїль, Грузія.

У Хорватії туризм практично припинився під час війни, але відродився після закінчення конфлікту. Цьому сприяла масштабна піар-кампанія для раніше невідомих регіонів країни. Хорватія має певні географічні особливості, включаючи понад тисячу островів, відомих своєю чистотою та екологічністю. Завдяки успішній рекламі своїх пляжних місць країна стала популярним місцем для багатьох туристів у всьому світі, що суттєво вплинуло на економіку країни. Приблизно 15% ВВП Хорватії створюється

туризмом.

Ізраїль, не дивлячись на постійну війну з Палестиною, зберігає свій туристичний статус. Туризм повністю адаптований до війни. Більш того, на сьогоднішній день це ключова галузь економіки. 6% населення зайняті саме в туризмі. Постійні конфлікти знижують доходи від туризму, але економіка практично цього не відчуває. Цьому сприяє особлива структура формування ВВП, коли дохід від однієї галузі здатен компенсувати втрати від іншої [44].

Грузія після війни з Росією стала відомою на весь світ. Департаментом з туризму та курортів було визнано, що ріст інвестиційного потоку в цю галузь вивів країну на новий світовий рівень.

Через триваючу війну в Україні неможливо провести правильну аналогію з будь-якою іншою країною, яка пережила подібний конфлікт і відродила свою індустрію туризму. Конфлікти в Хорватії, Ізраїлі та Грузії не були такими руйнівними, як в Україні, а ситуація з туристичним ринком в Україні унікальна. Те, що трапилося з туристичним ринком України не траплялось в жодній країні, тому його реанімація буде особливою.

1.4. Нормативно-правове забезпечення екскурсійної діяльності в Україні

Правове забезпечення екскурсійної діяльності в Україні на даний момент досконале не в повній мірі. Закон України «Про екскурсійну діяльність» перебуває на етапі розробки і здійснення екскурсійної діяльності фактично координується мірою, в якій встановлено законодавчі засади туризму. Сукупністю нормативних, законодавчих та галузевих документів, регулюючих туристичну діяльність вважається нормативно правовою базою туризму [64].

Основним правовим документом, на сучасному етапі розвитку екскурсійної діяльності в Україні, який займається регулюванням

екскурсійної галузі є Закон України «Про туризм» [1].

Правовим сектором організації екскурсійного обслуговування, становить урахування масштабного кола питань, включаючи дотримання таких положень:

- загальних положень правової бази регулювання туристичної діяльності в Україні;
- правового статусу туристу та екскурсанту (порядок в'їзду/виїзду та перебування в Україні), страхування та медичної допомоги, забезпечення безпеки, права та обов'язки туристів і екскурсантів),
- організації туристичного підприємництва,
- організаційно-правових основ діяльності (праця та соціальне страхування, оподаткування, використання земель та плати за землю, ведення розрахунків в іноземній валюті, бухгалтерський облік),
- міжнародних правових актів регулювання туристичної діяльності, а також відповідних стандартів [1].

Крім того, важливою складовою нормативно-правової бази здійснення екскурсійного обслуговування виступає законодавство щодо юридичної відповідальності за порушення законодавства в галузі туризму. Її основи визначають Кримінальний [2], Цивільний [12], Господарський Кодекси [3], а також Кодекс України про адміністративні правопорушення [4].

Регулювання правових, організаційних та соціально-економічних відносин стосовно охорони, використання і захисту культурної спадщини з метою її збереження для майбутніх поколінь, здійснюється Законом України

«Про охорону культурної спадщини» [6], що має не останнє значення для екскурсійної галузі країни.

Положення «Про порядок отримання дозволу екскурсоводами/гідами перекладачами на право надання туристичного супроводу» [7], розроблене Держтурадміністрацією, містить вимоги щодо надання якісного туристичного супроводу та екскурсійного обслуговування туристів, створення бази даних про наявні в Україні кадри туристичного супроводу,

ступінь фахової підготовки гідів перекладачів, екскурсоводів, спортивних інструкторів, провідників та ін.

Крім того, вимоги щодо туристсько-екскурсійної діяльності містяться в Міждержавних та національних стандартах:

Наказ Державної туристичної адміністрації України «Про затвердження Положення про порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу фахівцями туристичного супроводу» [5]; Міждержавний стандарт ГОСТ 28681.0-90 «Стандартизація в сфері туристсько-екскурсійне обслуговування» [8];

Міждержавний стандарт ГОСТ 28681.1-95 «Туристсько-екскурсійне обслуговування. Проектування туристських послуг» [11];

Міждержавний стандарт ГОСТ 28681.2-95 «Туристсько-екскурсійне обслуговування. Вимоги щодо забезпечення безпеки туристів і екскурсантів» [10];

Міждержавний стандарт ГОСТ 28681.3-95 «Туристсько-екскурсійне обслуговування. Вимоги щодо забезпечення безпеки туристів і екскурсантів» [9].

ДСТУ EN 15700:2014 «Безпечність стрічкових конвеєрів для зимових видів спорту чи туризму» [13];

EN 15565:2008 Tourism services – Requirements for the provision of professional tourist guide training and qualification programmes [72];

EN 13809:2003, Tourism services – Travel agencies and tour operators – Terminology [73];

Міждержавні стандарти туристично-екскурсійного обслуговування, які затверджені в 1995 році, в сучасному світі вже не відповідають вимогам чинного законодавства та реаліям сьогодення. Надання послуг екскурсійної діяльності відчутно полегшилось у зв'язку з скасуванням ліцензійних умов на здійснення внутрішнього та іноземного туризму та ліцензування екскурсійних послуг в цілому.

Про порядок обслуговування приїжджаючих гостей у відпустку інших

документів просто немає.

В соціально-економічному житті країни, саме державна екскурсійна сфера посідає надзвичайно важливу роль. Зростає її статус та зацікавленість держави в подальшому розвитку сфери, посилюється вплив екскурсій практично на всі сфери життя і діяльності людини [48].

Висновки до розділу 1

Розділ 2.

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз ресурсного забезпечення екскурсійної діяльності

Україна має величезний туристичний потенціал, включаючи природні та історичні ресурси, які можуть сприяти розвитку туристичної галузі. Країна має різноманітну природу, таку як Карпати, Кримські гори, Кримський півострів, Азовське та Чорне моря, які забезпечують активний та екологічний туризм. Україна має певні переваги, зокрема значно нижчу вартість, ніж інші європейські напрямки, а також безвізовий доступ для більшості громадян Європи, колишнього Радянського Союзу та Північної Америки. Однак війна, яка триває в Україні, негативно вплинула на індустрію туризму, і український уряд працює над тим, щоб повернути туризм у райони, що знаходяться далеко від бойових дій..

Автор виділив ресурси, що забезпечують екскурсійну діяльність:

- визначні місця, які пов'язані з історичними подіями;
- пам'ятні місця (помешкання, вулиці, тощо), пов'язані з життєдіяльністю і творчістю видатних людей;
- природні ресурси (парки, водоймища, заповідники та ін.);
- експозиції музеїв, галерей та виставок;
- археологічні пам'ятки;
- пам'ятки мистецтва (скульптури та ін.).

Українські природні ресурси включають водну мережу, до якої належать узбережжя Азовського та Чорного морів, численні річки, серед яких Дніпро, Дністер, Сіверський Донець та ін., родовища лікувальних грязей, до складу яких входять лиман Куяльницький, озеро Ріпне, озеро Солоний Лиман, а також джерела мінеральних вод, серед яких відоме Трускавецьке, Полянське, Шаянське, та ще близько 500 різних джерел [41].

До складу природних ресурсів також входять національні природні заповідники, серед яких біосферний заповідник Асканія-Нова, Дунайський

заповідник, природний заповідник «Горгани», та ін., взагалі в Україні нараховується 19 природних заповідників, з урахуванням кількості заповідників, які розташовані на території тимчасово окупованого Криму; природні парки, серед найвідоміших Хотинський та Шацький національні парки, а також – Подільські Товтри, в Україні кількість парків становить 53 об'єкти, але в цьому році вийшов президентський указ, про створення трьох нових національних парків – «Пуща Радзівила», «Холодний Яр» та «Куяльницький».

В українських володіннях числяться потужні рекреаційні ресурси, міжнародного рівня. Наша країна нараховує туристичні ресурси, які входять до списку світової спадщини ЮНЕСКО, серед них Києво-Печерська лавра, ансамбль історичного центр Львова, Софіївський собор, букові праліси та дерев'яні церкви Карпат, Херсонес Таврійський, церква спаса на Берестові, Дуга Струве, церква Спаса на Берестові та в цьому році 25 січня, історичний центр Одеси включили до Основного списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [15].

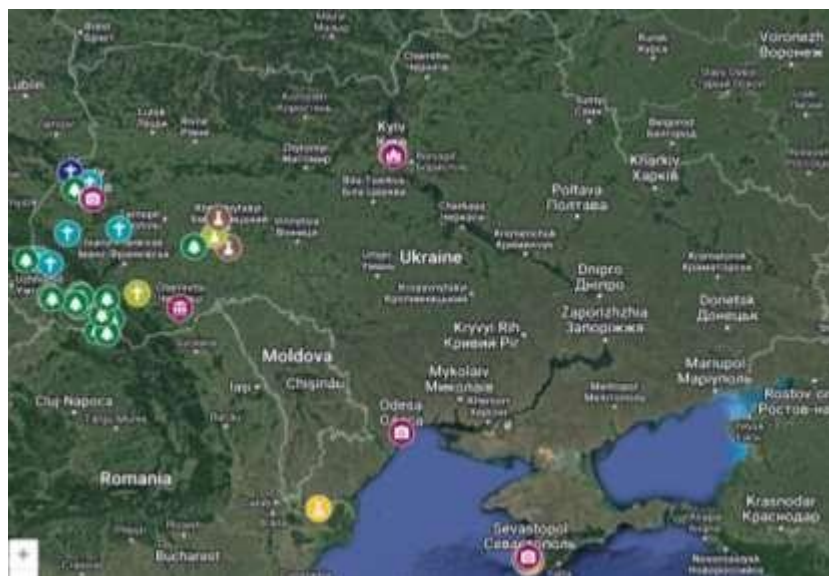

Рис.2.1. Карта Світової матеріальної спадщини ЮНЕСКО в Україні, станом на 2023 рік[15].

Традиційно, основним об'єктом екскурсійного показу є пам'ятки

культури та історії, а також музеї. Нині в Україні під охороною держави перебувають понад 140 тис. нерухомих пам'яток історії та культури, а саме:

- понад 64 тис пам'яток археології;
- близько 15 тис пам'яток архітектури і містобудування;
- понад 54 тис пам'яток історії;
- близько 7 тис пам'яток монументального мистецтва.

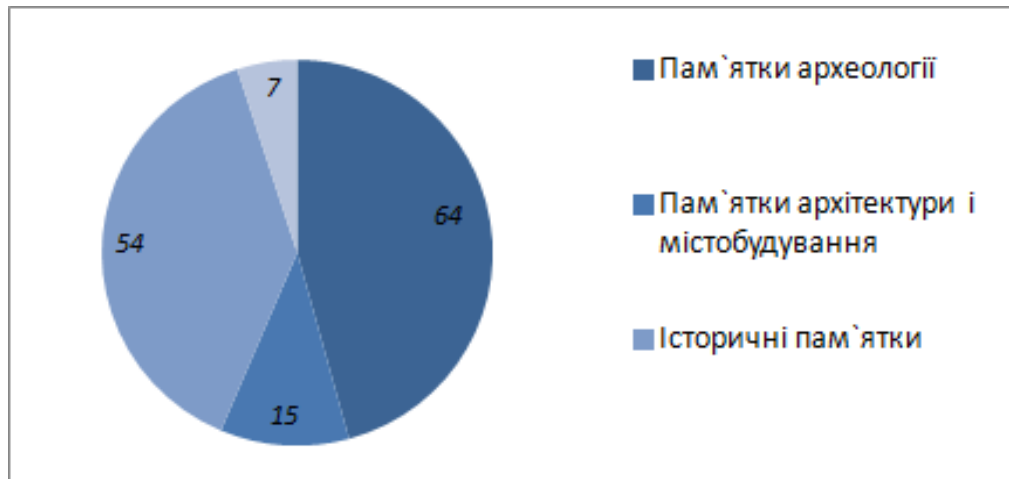

Рис. 2.2 .Нерухомі пам'ятки історії та культури України (тис.од), станом на 2023 рік

На території України в різних областях збереглися унікальні та улюблені туристами пам'ятки архітектури, що становлять безцінну частину культурного надбання країни. Ці об'єкти відзначаються не лише архітектурною красою, але й важливою історичною значущістю. Серед них виділяються старовинні садиби, величні маєтки, а також загадкові палаци та замки, які запрошують подорожуючих у захопливу подорож у минуле.

Величні маєтки, що розташовані у різних регіонах, є свідками розкішного життя та культурної розкіші минулих століть. Їхня архітектура та інтер'єри часто вражають гостей своєю вишуканістю та розкішшю.

Подорожуючи Україною, туристи мають можливість зануритися у часи минулого, відчувати велич і вроду старовинних пам'яток, а також насолоджуватися неперевершеною культурною спадщиною, яка переймає свою історію та красу через віки:

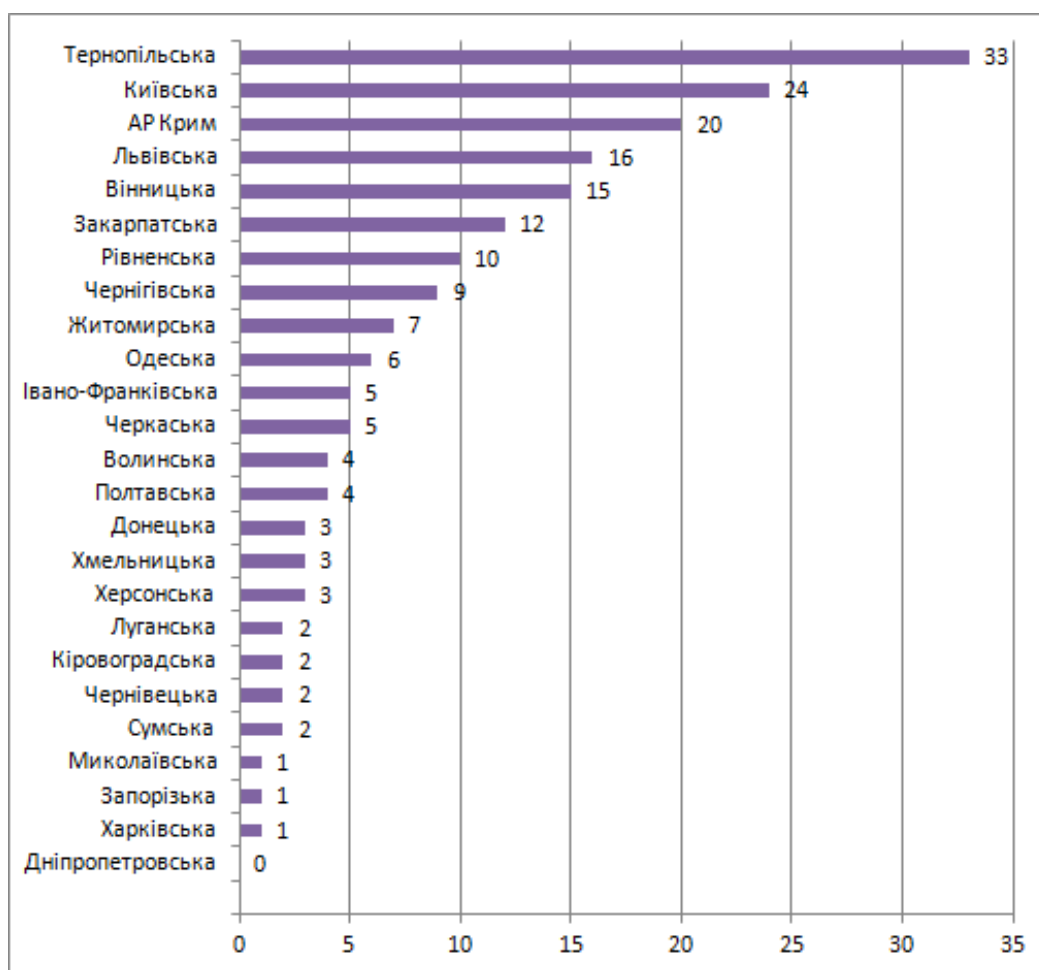

Рис. 2.3 Кількість палаців і замків по регіонах України (од.), станом на 2023 рік [26]

Усього в Україні 39 історичних міст, вік яких перевищує тисячу років, понад 500 міст і містечок мають 900-річну історію. Налічується також 1 399 міст і селищ та близько 8 тисяч сіл, які мають цінну історико-культурну спадщину. Список історичних міст України включає 371 населений пункт, у яких історико-культурна спадщина збереглася в найбільш сконцентрованому вигляді.

Проведений ретельний аналіз природних та історико-культурних ресурсів дозволяє узагальнити інформацію про екскурсійний потенціал регіонів України.

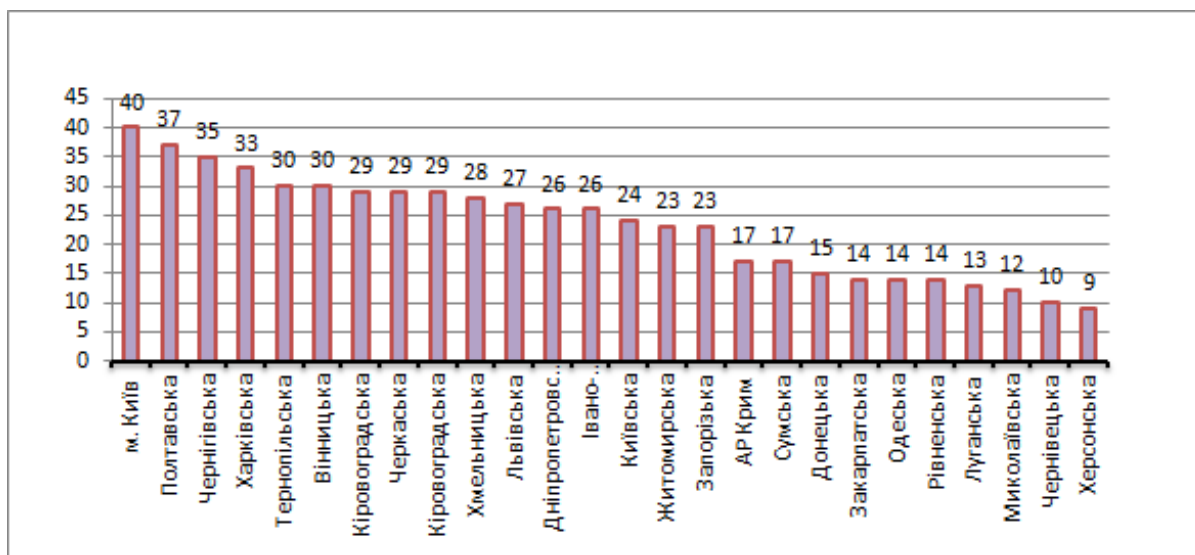

Рис.2.4. Кількість музеїв за областями України (од.), станом на 2017 рік [45]

Згідно зі статистикою, Україна може пишатися не лише багатством своєї культурно-музейної спадщини, а й кількістю територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

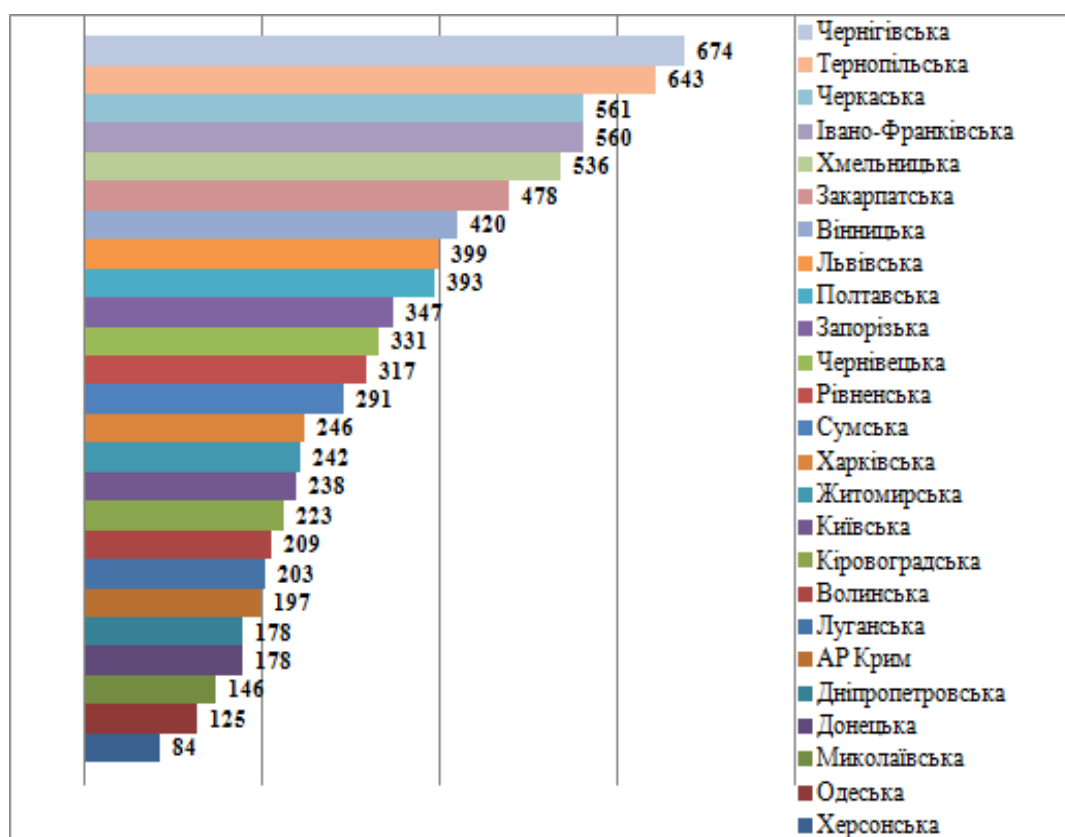

Рис.2.5 Кількість територій та об'єктів природно-заповідного фонду за регіонами України (од.), станом на 2019 рік [19;42;40]

Автор систематизував у таблиці інформацію за областями і за видами ресурсів, що забезпечують розвиток екскурсійної діяльності в Україні (див. Додаток В).

Також важливим питанням, яке варто розкрити в рамках дослідження є туристична інфраструктура. Вона складається з системи транспортного сполучення, а також закладів, пов'язаних з обслуговуванням туристів та екскурсантів (заклади розміщення та харчування, галереї, музеї та ін.).

Провівши оцінку сучасної організації екскурсійної сфери України, варто зауважити, що на світовому ринку туристичних послуг вона є неконкурентоспроможною. Переважна кількість матеріально-технічного комплексу не відповідає сучасним вимогам, близько 70% туристичної інфраструктури має необхідність в відновленні, реконструкції та модернізації. А рівень сервісу, на жаль нерідко не відповідає міжнародним стандартам.

З вищевказаного ми робимо висновки, що Україна для здійснення екскурсійної діяльності володіє значним ресурсним потенціалом, проте рівень розвитку туристичної інфраструктури є перешкодою. Тому з'являється необхідність формування екскурсійного потенціалу міст та регіонів України із розробки механізмів його практичного використання в сучасних умовах та стратегічним вектором на прискорене економічне зростання.

2.2. Аналіз розвитку екскурсійної діяльності

Україна має все необхідне для активізації та розвитку екскурсійної справи: вдале географічне положення, сприятливий клімат і різноманітний рельєф, багатий історико–культурний і туристично–рекреаційний потенціал.

В 2012 році Україна проводила Євро 2012, завдяки якому успішно прорекламувала себе як приваблива для туристів країна. Цей масовий захід відвідало близько 1,8 млн іноземних туристів (на 43% більше, ніж у 2011 році), кожен з яких залишив у середньому 400 дол. США, що збагатило

Україну приблизно на 1,5 млрд дол. США на туризмі [24].

У 2013 році Україну відвідали понад 26 млн. туристів, що на 1,5 млн. більше, ніж у 2012 році. «Ця галузь економіки (туризм), є однією з найбільш динамічно зростаючих і перспективних у світі, і Уряд приділяє особливу увагу її розвитку», - повідомляв Віце-прем'єр-міністр Олександр Вілкул.

2013 рік був провідним в розвитку туризму в Україні:

1. Державне агентство України з туризму та курортів завершило розробку Державної цільової програми розвитку туризму та курортів до 2022 року. Вона передбачала створення сучасних програм цілорічного відпочинку в курортних зонах, Карпатах та Криму, а також визначення туристичної спеціалізації та привабливості регіонів України. Завдяки виконанню положень цієї програми, кількість іноземних туристів, які відвідують Україну, повинна була збільшитись в два рази, тобто до 2022 року досягнути 50 мільйонів осіб на рік.

2. ЮНЕСКО в цьому році включив до списку Всесвітньої культурної спадщини Стародавнє місто Херсонес Таврійський (Севастопіль) та дерев'яні церкви Карпатського регіону, та Петриківському розпису надано статус Всесвітньої нематеріальної культурної спадщини.

3. В цьому ж році, Україна отримала право провести юнацький Чемпіонат Європи з баскетболу. Проведення якого, за справедливою оцінкою ФІБА, було визнано кращим за всю історію існування чемпіонату [60].

Досвід проведенних міжнародних спортивних заходів показав, що це вагомий елемент у промоції України у світі, вважає голова Держтуризмкурортів. У 2014 році український місто Донецьк мав прийняти чемпіонат Європи з баскетболу серед юнаків до 18 років, а в 2015 році планувалося проведення чемпіонату Європи з баскетболу. [62].

Здавалося, що Україна має все, для повноцінного використання туристичного потенціалу, проте в лютому 2014 року, незалежна держава вперше зіштовхнулась з агресією ворога. На території Донецької та Луганської областей проводились воєнні дії (АТО), АР Крим та місто

Севастопіль підверглись тимчасовій окупації. Ці події унеможливили розвиток туристичної та екскурсійної сфери на зазначених територіях, та негативно вплинули на перспективи розвитку туризму в інших регіонах України [23].

Через скрутне положення справ та нестабільну ситуацію, загальноєвропейський чемпіонат з баскетболу провели не в Україні, а в Іспанії.

Зокрема, схвалена Концепція Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 р. у березні 2014 року, була визнана такою, що втратила чинність через оптимізацію державних цільових програм і національних проектів та економію бюджетних коштів [23].

До того ж, від проведення запланованого спортивного заходу в 2015 році Україна відмовилась через нестачу державних коштів [39].

Таблиця 2.1

Кількість туристів обслугованих туроператорами та тур агентами в Україні,
2012-2020 роки

Рік	Всього	У тому числі		
		в'їзні(іноземні туристи)	виїзні туристи	внутрішні туристи
2012	3000696	270064	1956662	773970
2013	3454316	232311	2519390	702615
2014	2425089	17070	2085273	323746
2015	2019576	15159	1647390	357027
2016	2549606	35071	2060974	453561
2017	2806426	39605	2289854	476967
2018	4557447	75945	4024703	456799
2019	6132097	86840	5524866	520391
2020	2360278	11964	2125702	222612

Джерело: Державна служба статистики [39].

Незважаючи на те, що Україна стала менш туристично-привабливою країною, вже в серпні 2014 року Кабінет Міністрів України постановив про затвердження нової Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, з оновленими цілями: «Рациональне використання природно-

ресурсного потенціалу, збереження культурної спадщини та найцінніших природних територій» і «Удосконалення системи стратегічного планування регіонального розвитку на загальнодержавному та регіональному рівні».

В 2016 році, Україна, за даними Мінекономрозвитку, потрапила до списку найпривабливіших країн для іноземних туристів, зайнявши 27 місце з 30 позицій, обійшовши півтори сотні держав, у тому числі Швейцарію, Сингапур та Ірландію [22].

Розглянемо показники роботи суб'єктів екскурсійної діяльності за областями у 2017 році:

Таблиця 2.2

Показники роботи суб'єктів екскурсійної діяльності в Україні, 2022 рік
(тис.грн)

Юридичні особи/Фізичні особи-підприємці		
Область	Дохід від надання тур. послуг (тис. грн.)	Операційні виплати (тис. грн.)
Вінницька	409,5/252,5	273,0/110,9
Волинська	174,6/213,1	125,0/34,6
Дніпропетровська	-/-	-/-
Донецька	-/-	-/-
Житомирська	47,6/32,5	46,1/15,5
Закарпатська	78,2/280,0	104,4/-
Запорізька	-/939,4	-/366,8
Івано-Франківська	25,8/2486,0	17,5/659,9
Київська	8693,7/1682,2	8129,6/176,0
Кіровоградська	87,1/395,0	86,5/271,5
Луганська	-/-	-/-
Львівська	4025,1/2954,1	4020,7/-
Миколаївська	-/355,7	-/213,0
Одеська	5569,7/4540,0	1983,5/2196,7
Полтавська	793,6/9,0	724,6/-
Рівненська	104,3/461,6	104,3/349,8
Сумська	-/-	-/-
Тернопільська	150,8/-	137,3/-
Харківська	-/1497,7	-/882,1
Херсонська	554,8/176,6	560,9/-
Хмельницька	2232,1/344,1	2173,4/176,2
Черкаська	319,3/112,0	297,5/78,4
Чернівецька	89,6/3348	80,5/-
Чернігівська	-/-	-/-
<u>м. Київ</u>	10117,9/2572,0	6522,5/2276,5

Джерело: систематизовано автором, за матеріалами [39]

Нижче представлена таблиця з показниками екскурсійної роботи музеїв за регіонами України:

Таблиця 2.3

Екскурсійна робота музеїв за регіонами України у 2017 році

Область	Кількість музеїв	Кількість проведених екскурсій, од		Обслуговано екскурсіями – усього, тис. осіб	З них		
		усього	У середньому на один музей		Учнів, слухачів та студентів		Обслуговувано за угодами
					Усього	У% до загальної кількості обслуговуваних	
Україна	565	322 231	570	5 403,3	3 513,1	65,0	367,9
Вінницька	30	16 278	543	318,6	209,8	65,9	11,7
Волинська	16	7 255	453	85,9	63,5	73,9	1,1
Дніпропетровська	26	14 975	576	228,9	166,5	72,7	21,6
Донецька	15	7 224	482	146,5	106,2	72,5	12,8
Житомирська	22	6 016	273	94,8	59,7	63,0	8,3
Закарпатська	14	3 873	277	215,0	130,5	60,7	26,3
Запорізька	23	11 601	504	231,9	154,6	66,7	10,4
Івано-Франківська	26	9 787	376	198,8	131,8	66,3	13,7
Київська	24	13 214	551	270,8	190,0	70,2	19,3
Кіровоградська	29	6 295	217	125,2	99,7	79,6	8,6
Луганська	13	3 370	259	52,9	33,7	63,7	17,8
Львівська	27	31 436	1 164	600,2	374,1	62,3	38,3
Миколаївська	12	6 970	581	97,5	68,2	70,0	11,0
Одеська	13	7 752	596	210,5	139,0	66,0	10,8
Полтавська	35	17 333	495	289,3	182,1	63,0	6,9
Рівненська	14	6 650	475	111,2	72,9	65,6	11,1
Сумська	17	8 524	501	145,7	117,4	80,6	5,9

Тернопільська	28	6 539	234	149,7	112,7	75,3	3,3
Харківська	33	12 420	376	131,9	93,4	70,8	6,3
Херсонська	9	4 819	535	63,4	49,3	77,8	7,2
Хмельницька	28	11 044	394	159,2	93,0	58,4	6,5
Черкаська	28	21 482	767	208,5	135,5	65,0	12,7
Чернівецька	10	3 163	316	37,3	24,1	64,6	10,5
Чернігівська	35	25 619	732	457,9	252,9	55,2	43,6
м. Київ	38	58 592	1 542	771,7	452,5	58,6	42,2

Джерело [39]

Нажаль, державна служба статистики не оновлювала дані з 2017 року, тому ми не маємо інформацію про наступні роки.

Значному поліпшенню для нашої країни в усьому світі і відкриттю нових туристичних напрямків сприяло проведення в Україні навесні 2017 р. Євробачення та Чемпіонату світу з хокею. 2017 рік ООН оголосила міжнародним роком сталого розвитку туризму. До того ж, за даними Світового банку, Україна з 27 місця, посіла 25 в рейтингу найпривабливіших країн. Починаючи з цього року, у галузі туризму та подорожей, Україна показала найшвидший ріст за індексом конкурентоспроможності у галузі туризму та подорожей. Такий результат став можливим завдяки прийняттю безвізового режиму, економічній стабілізації, поліпшенню загальної інфраструктури, покращенню бізнес-середовища, підвищенню рівня безпеки та відкритості до світу [74].

У цьому ж 2017 році, був створений унікальний туристичний портал discover.ua. Це сайт, який допомагає внутрішнім та іноземним туристам відкрити для себе Україну. Він має колекцію 3D турів і 3D панорам, аудіо гідів до найцікавіших міст України, також ця платформа допомагає знайти місцевого гідів за різними напрямками та інтерактивну мапу, по якій можна знайти цікаві місця в усіх регіонах України [68].

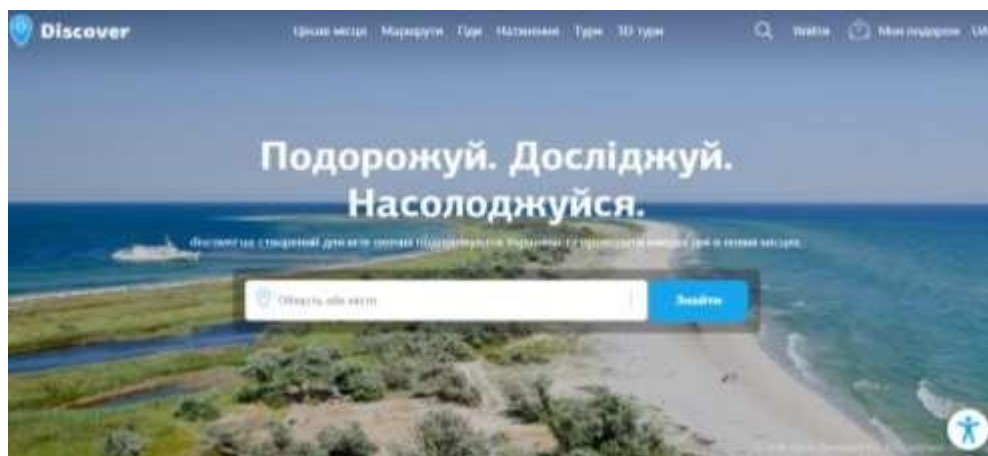

Рис. 2.6. Сайт Discover.ua [68]

У 2018 році Україна отримала офіційний бренд UkraineNow, який формує образ відкритої сучасної країни. На початку року МЗС запустило сайт Ukraine.ua – цифровий портал про сучасну Україну для іноземних туристів.

Рис. 2.7. Бренд UkraineNow [75].

За підсумками 2018 року спільні надходження туристичного збору та податкових платежів з туристичної галузі зросли на 20,7% – до 4,2 мільярда гривень. Це – загальні витрати на туризм як іноземних мандрівників, так і внутрішніх туристів, які подорожували Україною. Сюди включено і надходження туристичного збору, які теж зросли на 29,2% і склавши 90,7 мільйона гривень [22].

У 2019 році понад 14 мільйонів іноземців відвідали Україну, а середній чек їх перебування в Україні склав 526 доларів. В цьому році в Києві була проведена Міжнародна туристична виставка UITT: «УКРАЇНА – Подорожі та Туризм». Цей захід зібрав близько 300 експонентів, які представляли 23 країни світу. Було визначено, що децентралізація місцевого

самоврядування є одним із провідних напрямків нинішнього реформування країни. [57]. Також у цьому році відповідно постанови Кабінету Міністрів України, було утворене Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ).

Можна зробити висновок, що після значного занепаду, пов'язаного в подіями 2014 року, туризм в Україні перебував у стані покращення. Після прийняття безвізового режиму в 2017 році, активно почав розвиватись виїзний туризм, що великою мірою погіршує співвідношення потоків між внутрішніми, в'їзними та виїзними туристами. В 2019 році стрімко розвивався регіональний туризм, здійснялись дії, щодо покращення їх туристичної привабливості.

В графіках 2.6 та 2.7 показано динаміку туристичних потоків в Україні з 2012 до 2020 року, згідно з даними Державної статистики управління.

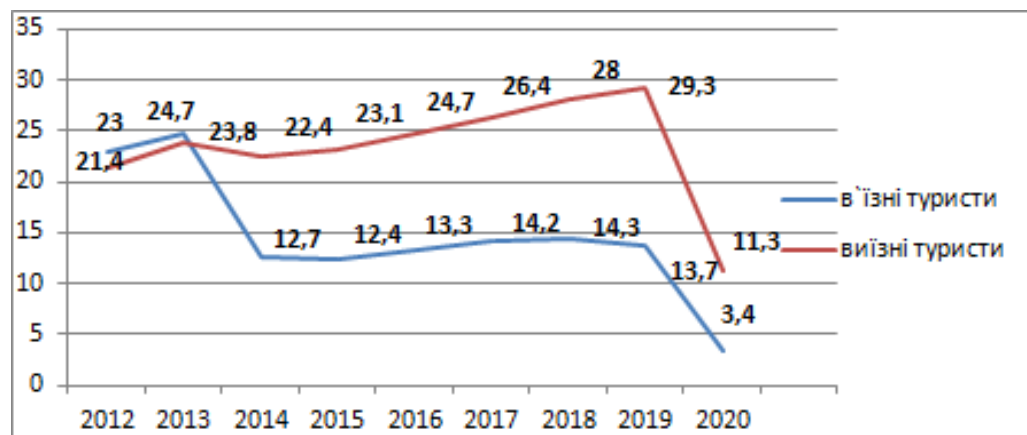

Рис. 2.8. Динаміка туристичних потоків в Україні з 2012 до 2020 року
(млн.осіб)

Джерело: складено за матеріалами [39]

Як бачимо, кількість туристів, до початку 2020-го року, починаючи з 2017 року поступово мала тенденцію росту, але як видно на графіку, лінія стрімко впала вниз. Це пов'язано з новою кризою, з якою зіштовхнулася не лише наша країна, а весь світ – пандемія Covid-19. Це найбільше випробування, з яким зіткнувся світ із часів Другої світової війни.

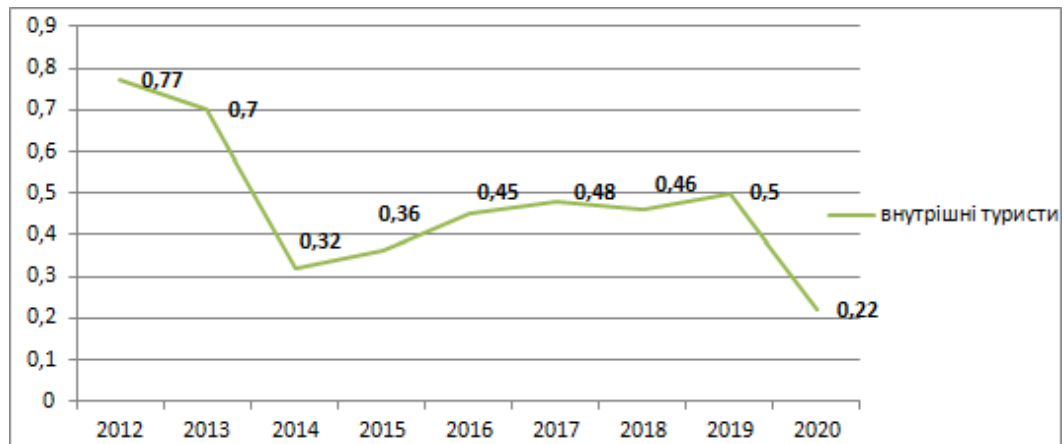

Рис. 2.9. Кількість внутрішніх туристів, обслугованих турагентами України (млн осіб) [39]

Туристичний ринок вважається досить гнучким, оскільки швидко реагує як на зміну туристичного попиту та пропозиції, так само гостро реагує і на зміни зовнішнього середовища (політичні, економічні, соціальні фактори).

Згідно із даними UNWTO туристичний потік в 2020 році впав на 72% і відкинув галузь на рівень дев'яностих років, а кількість туристів за рік скоротилося на 900 млн [37].

Пандемія Covid-19, що спалахнула в середині березня 2020 року, визначила нову реальність для туристичної галузі, призводячи до радикальних змін у туристичних потоках та впливаючи на всі аспекти туристичної діяльності. Відчутні втрати відзначилися як на міжнародному, так і на внутрішньому рівнях, викликаючи суттєве скорочення кількості подорожуючих та суттєве зниження активності у туристичній сфері.

Спричинене глобальною пандемією зменшення кількості міжнародних прибуттів туристів стало головним викликом для туристичної індустрії. Обмеження пересування, введені для контролю поширення вірусу, призвели до призупинення подорожей, закриття кордонів та введення карантинних обмежень, що суттєво вплинуло на плани та попит туристів.

У важкому для туристичного бізнесу 2020 році, українська влада

активізувала підтримку туристичної діяльності. У грудні 2020 року, набрав чинності Закон України «Про державну підтримку культури, туризму та креативних індустрій». Цим законом передбачені податкові стимули для сприяння туристичної діяльності та гарантування переважної доступності послуг. Зокрема, зменшення ставки ПДВ на операції з туристичного обслуговування (відвідування та проведення екскурсій у музеях, заповідниках, зоопарках, та ін.).

Для порівняння, ми систематизували дані про в'їзний та виїзний види туризму в Україні в 2020 та 2021 завдяки туристичній статистиці України, ДАРТ [59].

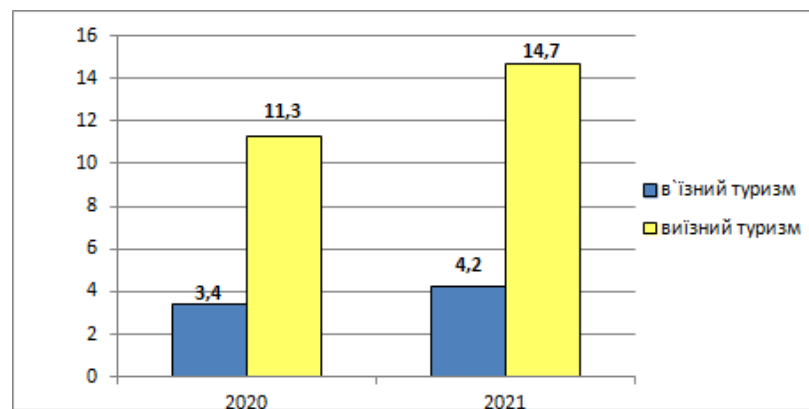

Рис. 2.10. Динаміка туристичний потоків в Україні за 2020-2021 [59].

В 2021 році, згідно результатам, попит на відпочинок в Україні серед наших громадян почав падати, через пом'якшення карантинних заходів. Тому, за підтримки Міністерства культури та інформаційної політики був створений новий всеукраїнський масштабний проект #МандруйУкраїною задля підтримки внутрішнього туризму [65].

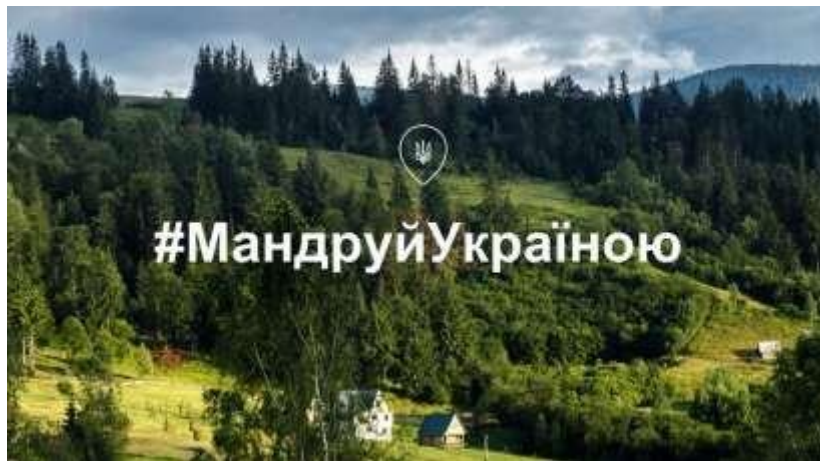

Рис.2.11. #МандруйУкраїною[65]

Іміджеві проекти спрямовані на підвищення привабливості України як туристичного напрямку, а також на створення позитивного сприйняття країни як місця для подорожей та відпочинку.

Чисельність суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність у 2017 році становить – 169, у 2018 році – 199, а у 2019 році – 223 [39].

Нажаль, дані про 2020-2021 відсутні у матеріалах Державної служби статистики України, проте провівши самостійний аналіз, ми визначили що в 2020 році кількість суб'єктів, які здійснюють екскурсійну діяльність становить близько 250.

Автор систематизував дані Державної служби статистики України, і представив їх у таблиці 2.3. щодо чисельності суб'єктів екскурсійної діяльності.

Таблиця 2.4

Кількість суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність в Україні, 2017-2019 рр.

Область	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Вінницька	3	2	2
Волинська	9	8	7
Дніпропетровська	-	-	-
Донецька	-	1	2
Житомирська	3	5	2

Закарпатська	3	2	3
Запорізька	8	10	7
Івано-Франківська	10	10	7
Київська	6	9	8
Кіровоградська	5	4	4
Луганська	-	1	2
Львівська	43	51	61
Миколаївська	2	3	1
Одеська	24	21	31
Полтавська	2	8	-
Рівненська	3	5	9
Сумська	-	-	2
Тернопільська	2	5	9
Харківська	5	8	2
Херсонська	6	8	9
Хмельницька	9	10	8
Черкаська	2	3	9
Чернівецька	4	1	2
Чернігівська	-	-	1
м. Київ	20	24	34

Джерело [39]

Згідно таблиці, кількість суб'єктів екскурсійної діяльності має тенденцію зросту переважно в найбільш привабливих туристичних регіонах України. Проте, в Полтавській, Харківській та Дніпропетровській областях навпаки, через зменшену зацікавленість та попит серед споживачів в екскурсійних послугах, фахівці певної кваліфікації зовсім відсутні.

Розглянемо більш детально розподіл суб'єктів екскурсійної діяльності:

На початку 2022 року, ДАРТ оприлюднив напрями розвитку внутрішнього туризму на прийдешній рік. Для комфортних подорожей, держава планувала активні інвестиції в розвиток інфраструктури. В планах було:

- запуск Укрзалізницею 10 нових поїздів Інтерсіті+ та будівництва 500 нових спальних вагонів;
- здійснення першого рейсу національного авіаперевізника Ukrainian National Airlines;
- модернізація 8 аеропортів і будівництва 2 нових;

- в рамках проекту “Велике будівництво” у 2022-2024 роках планувався ремонт 15 000 км доріг та 810 мостів.

Таблиця 2.5

Розподіл суб'єктів екскурсійної діяльності в Україні, 2019 рік

Область	Юридичні особи	Фізичні особи-підприємці
Вінницька	1	1
Волинська	4	3
Дніпропетровська	-	-
Донецька	2	-
Житомирська	1	1
Закарпатська	2	1
Запорізька	7	-
Івано-Франківська	5	2
Київська	5	3
Кіровоградська	4	-
Луганська	2	-
Львівська	47	14
Миколаївська	1	-
Одеська	23	8
Полтавська	-	-
Рівненська	6	3
Сумська	1	1
Тернопільська	5	4
Харківська	7	1
Херсонська	5	4
Хмельницька	6	4
Черкаська	1	1
Чернівецька	2	-
Чернігівська	1	-
м.Київ	15	19

Джерело [39]

Також планувався запуск програми «Велика реставрація», який передбачав ремонт та реконструкцію пам'яток культурної та природної спадщини (зокрема фортець, паркових комплексів, палаців та замків). Бюджет на реалізацію цього та ще 100 проектів складав 3 млрд грн.

Деякі національні парки підвергнулися б відновленню. В першу чергу зміни торкнулися б Донецького НПП «Святі гори», Хмельницького НПП «Подільські Товтри», Івано-Франківського НПП «Карпатський», Київського НПП «Голосіївський», та Карпатського біосферного заповідника на

Закарпатті. Планувалась поява нових туристичних маршрутів та туристичної інфраструктури (паркомісця, території для кемпінгу) [62].

Проте 24 лютого, через 8 років після початку війни на Донбасі, російська федерація почала повномасштабну війну проти нашої держави. З цього моменту український туризм тимчасово призупинив свою діяльність. За підрахунками Державного агентства розвитку туризму визначено, скільки недоотримав податків державний бюджет України від туристичної галузі через війну. За 2022 рік за туристичну галузь в Україні податків сплачено 1 млрд 551 млн 182 тис. грн, що є менше на 31% ніж у 2021 році, коли до бюджету надійшло 2 млрд 231 млн 860 тис. грн. Загальна кількість платників податків, що працюють у туристичній сфері за рік скоротилася на 17%. Відповідно ми бачимо, що надходження податків від класифікованих видів туристичної діяльності у 2022 році зменшилося практично за всіма видами туристичного бізнесу. Єдиним виключенням стали об'єкти діяльності інших засобів тимчасового розміщування, оскільки тільки їхня кількість зросла на 45,9%. За всіма іншими об'єктами класифікації у туристичній сфері показники до 2022 року по відношенні до 2021 року зменшилися відповідно на 26,7-57% (табл. 2.2.).

Таблиця 2.6.
Надходження податків від туристичної галузі в Україні за 2022 р.

Об'єкти оподаткування	Надходження податків за 2022 р., тис. грн	Надходження податків в 2022 р. порівняно з 2021р., %
Діяльність готелів і подібних засобів тимчасового розміщення	898 381,44	-30,3
Діяльність туристичних агентств	204 795,22	-26,7
Діяльність туристичних операторів	167 858,10	-35,2
Діяльність засобів розміщування на період відпустки та іншого тимчасового проживання	141 163,66	-57
Діяльність інших засобів Тимчасового розміщування	137 394,00	+45,9

Джерело: сформовано на основі даних ДАРТ [61].

Значна частина надходжень до держбюджету за 2022 рік сплачена готелями та подібними засобами тимчасового розміщення складала 898 млн грн. Хоча ця сума все ж таки на 30% менша ніж у 2021 році. В той час до бюджету країни надійшов 1 млрд 288 млн грн. Зафіксовано приріст сплаченого податку на 46% від діяльності гуртожитків та пансіонатів, що використовували для тимчасового прихистку для людей, які вимушено покинули свої домівки через війну. Частка податкових надходжень до державного бюджету від діяльності дитячих таборів відпочинку, турбаз та кемпінгів зменшилася на 57% - сплачено 141 млн грн податку у 2022 році проти 328 млн грн за 2021 року.

Від діяльності туристичних операторів податки до державного бюджету зменшилися на 35%, які сплачено у держбюджет у 2022 році у обсязі 167 мільйона 858 тис. грн, тоді як у 2021 році їх сума складала 259 млн 5 тис грн.

Доходи від діяльності туристичних агентств, які сплатили до держбюджету 2022 року 204 млн 795 тис. грн податків також зменшилися на 27% від, оскільки у 2021 році казну держави вони поповнили сумою 279 млн 265 тис. грн. (Рис 2.2.).

Рис. 2.12. Відсоткова частка надходжень до державного бюджету України кожного КВЕД у галузі туризму, 2022 рік

Джерело: сформовано автором на основі даних ДАРТ [61]

Збільшення розміру сплаченого податку у 2022 році по відношенні до 2021 року показали Львівська (273 млн проти 215 млн), Київська (164 млн – проти майже 125 млн), Івано-Франківська (159 млн – проти майже 131 млн), області. Зменшення податкових надходжень зафіксовано у Києві та Одеській області, у Одесі зменшилося на 58%, а у м. Київ – на 46%.

Голова Державного агентства розвитку туризму Мар'яна Олесків підкреслила, що туристична галузь України функціонує, але вона потребує підтримки від українців. За її словами, оплатою податків громадяни фінансують економіку, при цьому значна частина отриманих доходів спрямовується на оборону, армію та допомогу ЗСУ.

Такий підхід до розвитку туризму в Україні не лише сприяє підтримці галузі, але й підкреслює важливість туризму як чинника економічного зростання та національної стабільності.

За період воєнного стану за 2022 рік сума туристичного збору склала 178 млн 948 тис. грн, що значно менше (на 24%) в порівнянні з 2021 роком, оскільки тоді сума туристичного збору становила 235 млн 461 тис. грн. (табл. 2.3.).

Зменшення доходів від туристичного збору зафіксовано в 14 областях України. Це в основному області, які перебували або в даний час перебувають в зоні бойових дій та тимчасово окуповані. Для прикладу у Херсонській області сума туристичного збору скоротилася на 95%, у Миколаївській – на 90%, у Донецькій – на 83%, у Луганській – на 80%. Також значний спад відбувся в Одеській (80%), Запорізькій (78%), Харківській (61%), Сумській (58%), м. Київ (54%), Чернігівській (53%), Київській (43%) та Житомирській (24%) областях. У Дніпропетровській та Рівненській областях доходи від туристичного збору зменшились на 15%.

Лідером серед областей України по кількості туристичного збору у 2022 році стала Львівщина – 41 млн 430 тис. грн., показавши приріст 79% в порівнянні з 2021 роком. Столиця, збільшила свій бюджет на 31 млн 474 тис. грн, хоча в порівнянні з 2021 роком ця сума була менша у удвічі. Також серед

лідерів по сплаті туристичного збору є області Закарпатська – 19 млн 471 тис. грн Івано-Франківська – 17 млн 956 тис. грн та Черкаська – 12 млн 555 тис. грн.

Таблиця 2.7

Туристичний збір в 14 областях України за 2022 рік, які перебували або перебувають в зоні бойових дій та тимчасово окуповані

Область, місто	Туристичний збір за 2022 р., грн	Зменшення надходження від туристичного збору в 2022 р. порівняно з 2021 р., %
Херсонська	314 тис	-95
Луганська	418 тис	-80
Сумська	586 тис	-58
Донецька	686 тис	-83
Миколаївська	789 тис	-90
Чернігівська	1 млн 061 тис	-53
Житомирська	1 млн 709 тис	-24
Запорізька	1 млн 971 тис	-78
Харківська	3 млн 372 тис	-61
Одеська	5 млн 372 тис	-80
Київська	8 млн 727 тис	-43
Дніпропетровська	9 млн 95 тис	-15
Рівненська	1 млн 256 тис	-14
м. Київ	31 млн 474 тис	-54

[61]

Російське повномасштабне вторгнення стало визначальним для культурного життя України, перетворюючи навіть екскурсії, які тепер не стосуються лише музеїв та архітектурних пам'яток. На території воєнної України виникають тури, присвячені зруйнованим будівлям або подорожам, які, можливо, ніколи не відбудуться.

В Україні запровадили екскурсії до легендарної Чорнобаївки, яку можна відвідати після завершення війни, але придбати квиток можна вже зараз. Усі зароблені кошти від продажу квитків направлять на допомогу ЗСУ та місцевим мешканцям. Під час одноденної екскурсії гід, який пережив окупацію, покаже учасникам місцеві пам'ятки, такі як легендарний аеродром

зі скелетами згорілих російських вертольотів та залишки командного пункту ворога.

Вартість туру складає 699 гривень з особи, а діти, волонтери та учасники бойових дій можуть скористатися пільговою ціною. Це включає проїзд, супровід гіда, обід у ресторані та вхід у музей.

У Києві проводяться пішохідні екскурсії, розповідаючи про історію міста в часи Другої світової війни та сучасне вторгнення в Україну. Трасу включають зруйновані будівлі та будинки, пошкоджені російськими обстрілами, включаючи телевізійну вежу.

У Києві, Київській області та Чернігові стали доступні 3D-тури зображенням зруйнованих та пошкоджених будівель, створених російськими загарбниками. Це ініціатива проєкту "Війна впритул", який використовував дрони для документування руйнувань та показу світовій громадськості реальний розмір знищень.

Хоча Чорнобиль відновлено 31 березня від російських окупантів, екскурсії вже відновлено в місті. Туристам пропонують одноденні безпечні маршрути, а також новий "Чорнобиль Тур" зі спеціальною "чорнобильською кавою" з додаванням полину.

У Одеському художньому музеї експонуються виставки, присвячені пережитому українцями з початку російського вторгнення. Серед творів – графічні роботи "Палімпсест" Дмитра Євсєєва, цифрові колажі "Знайдені суб'єкти" Василя Дмитрика та цифрові колажі фотографа Ігоря Гори. Виставка містить чутливий контент, вхід дозволено з 18 років [66].

2.3. Проблеми розвитку екскурсійної діяльності

Екскурсійна діяльність в Україні є складною і проблемною галуззю сучасної індустрії туризму. Незважаючи на вигідне географічне розташування, багатий історичний і культурний потенціал і зростаючий інтерес до освітніх подорожей, галузь зіткнулася з численними викликами.

Війна ще більше загострила ці проблеми, що призвело до зменшення податкових надходжень від туристичного сектору. Скорочення кількості платників податків, які працюють у туристичній галузі, також сприяло цьому спаду. Ситуація вимагає розробки стратегій для прискорення відновлення індустрії туризму, включаючи використання цифрового контенту та платформ для стимулювання зростання. Однак досягнення сталого розвитку туризму потребує постійного моніторингу економічних, соціальних та екологічних наслідків, щоб забезпечити задоволення потреб відвідувачів, промисловості, навколишнього середовища та приймаючих громад.

З введенням воєнного стану ми ділимо наше життя на «до» та «після». Розглянемо основні проблеми, які сповільнювали розвиток туризму та гальмували розвиток екскурсійної справи в Україні до воєнного стану:

Рис. 2.13. Основні проблеми розвитку екскурсійної діяльності в Україні
Джерело: розроблено автором на основі [53;18].

Недосконалість державної політики. Нормативна база, яка регулює надання екскурсійних послуг в Україні, є неповною. Законом України «Про туризм» визначено лише основні напрями, як-от учасники відносин під час надання екскурсійних послуг, положення договору про екскурсійне

обслуговування, відповідальність за порушення законодавства у сфері туризму. Також важливою складовою нормативної бази екскурсійного обслуговування є юридична відповідальність за порушення. Проте нормативно-правова база екскурсійного обслуговування недостатньо розроблена і потребує подальшого вдосконалення. [1].

Окрім цього, екскурсійна діяльність опирається на основних підзаконних актах «Положення про порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу фахівцями туристичного супроводу»

[23] та «Туристсько-екскурсійне обслуговування: Міждержавний стандарт ДСТУ 28682.2-95» [10], які не відповідають сучасним вимогам та підлягають переробці.

Після скасування ліцензування екскурсійної діяльності в 2010 році, стан якості екскурсійних послуг значно погіршився через відсутність певного контролю за дотримання виконання вимог екскурсійної методики . Через це, на ринку послуг зростає кількість суб'єктів підприємництва, які пропонують дешевші ціни на екскурсійні послуги, та разом з цим погіршують їх якість. У таких випадках екскурсії більш схожі на перевезення екскурсантів від пункту А до пункту Б, а основні функції (духовно-пізнавальна та виховна) екскурсійної справи не виконуються належним чином.

Через це, слід відновити процедуру ліцензування цього виду діяльності. Результативним рішенням може стати запровадження сертифікації на надання екскурсійних послуг.

Недостатнє фінансування. Невизначений розподіл фінансів та відсутнє ретельне планування сприяють зневажливому внутрішньому туризму з боку громадян. Для успішного розвитку екскурсійної справи необхідна висока зацікавленість на законодавчому рівні та поєднання економічних зв'язків з конкретними заходами для піднесення статусу індустрії туризму на більш високий рівень. [47].

Стан інфраструктури (комунальна та транспортна). Автомобільний

транспорт є найпоширенішим засобом перевезення в екскурсійній справі України. Для організації перевезень екскурсійних груп використовують автобуси, після чого вони є доступними та універсальними. Спеціально обладнані автобуси іноземного виробництва є найбільш популярними серед туристичних компаній.

Проте, стан транспортної інфраструктури, зокрема автомобільних доріг, в Україні визнаний незадовільним. Українські дороги не відповідають європейським доступним стандартам, що застосовуються для швидкого пересування, наявності пунктів сервісного обслуговування, технічної та медичної допомоги. Це може ускладнити подорожі туристів та вплинути на якість надання екскурсійних послуг. [21].

Не менш важливою проблемою в екскурсійній справі є стан комунальної інфраструктури, зокрема музеїв. Провідною проблемою є знову ж таки недостатнє фінансування. Через брак коштів реставрація музейних експонатів проводиться в недостатній кількості. Крім того, необхідним до виконання завдань є комп'ютеризація і автоматизація обліку музейних пам'яток, оцифрування найбільш цінних пам'яток культури та мистецтва [54].

Рівень сервісу. Особливо актуальною є проблема неякісного обслуговування у сфері екскурсійної діяльності. Це пов'язано з кількістю некваліфікованих спеціалістів, які працюють у сфері екскурсійного обслуговування. Зазвичай вони працюють не для надання якісних послуг споживачам, а для швидкого заробітку. Нормативна база, яка регулює надання екскурсійних послуг в Україні, є неповною. Законом України «Про туризм» визначено лише основні напрями, як-от учасники відносин під час надання екскурсійних послуг, положення договору про екскурсійне обслуговування, відповідальність за порушення законодавства у сфері туризму.

Проблема підготовки кадрів. Однією з центральних проблем екскурсійної діяльності є недостатній професійний рівень фахівців. Згідно

«Кваліфікаційними вимогами до екскурсоводів», працювати екскурсоводами та гідами мають право особи, з базовою або повною вищою освітою, які вільно володіють однією чи кількома іноземними мовами, та мають посвідчення або диплом про спеціальну екскурсійну підготовку.

Екскурсоводу, окрім отриманої вищої освіти необхідно проходити курси підвищення кваліфікації, відвідувати семінари та майстер-класи. До того ж, екскурсовода-початківця слід допускати до роботи з екскурсантами лише після проходження практики або стажування.

Стан туристичних об'єктів. Переважна кількість культурних та історичних об'єктів мають потребу в реконструкції та реставрації [53].

Відсутність реклами. Екскурсійні послуги майже не рекламуються підприємствами України, які їх надають. Реклама – це найкращий прийом для інформування та зацікавлення споживачів послуг, вона формує культуру споживання екскурсійних послуг. Провідними засобами просування інформації є газети, телебачення, радіо, інтернет та соціальні мережі. . Сучасна реклама сприяє не тільки просуванню туристичних продуктів, але і інформує туристів щодо нових послуг, цін, знижок.

Пандемія Covid-19. Пандемія завдала нищівного удару по туризму не тільки Україні, а всьому світу. Внаслідок пандемії показники туристичної діяльності значно скоротилися, відбулося значне скорочення туристичних потоків та туристична галузь зазнала втрат.

Проте ці проблеми, були в минулому, та наразі графік проблем розвитку екскурсійної діяльності виглядає так:

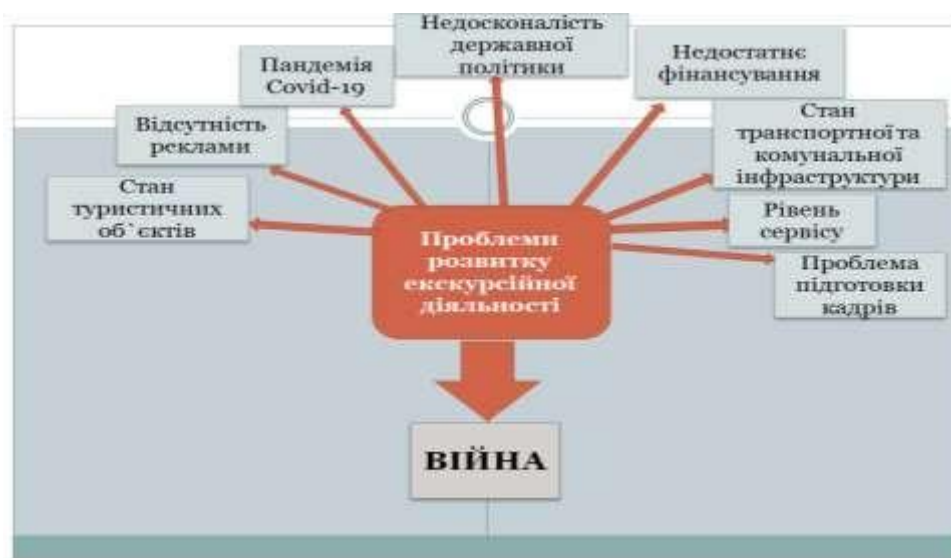

Рис.2.14.Основні проблеми розвитку екскурсійної діяльності в Україні, 2022-2023 роки

Узагальнюючи, вплив війни на туризм включає в себе широкий спектр проблем, від економічних труднощів до фізичного руйнування інфраструктури та природних ресурсів, що залишається важкою проблемою для відновлення після завершення конфлікту.

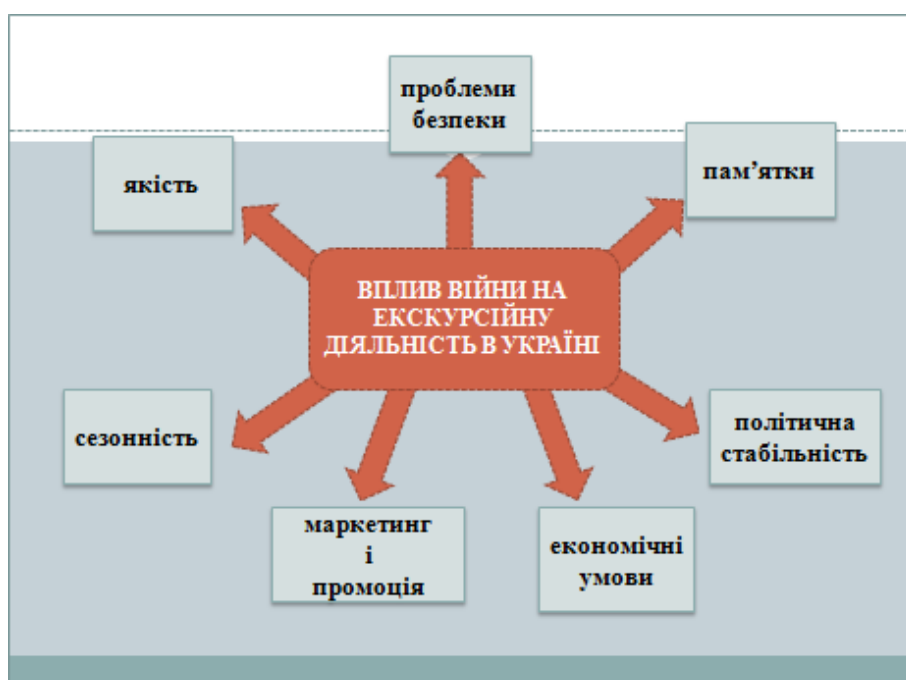

Рис. 2.15. Вплив війни на екскурсійну діяльність в Україні

Вплив війни на екскурсійну діяльність в Україні:

- пам'ятки: за період з 24 лютого 2022 року по 25 вересня 2023 року зруйновано або пошкоджено 835 об'єктів культурної спадщини. З них пам'яток національного значення – 118, місцевого значення – 653, щойно виявлених – 64.

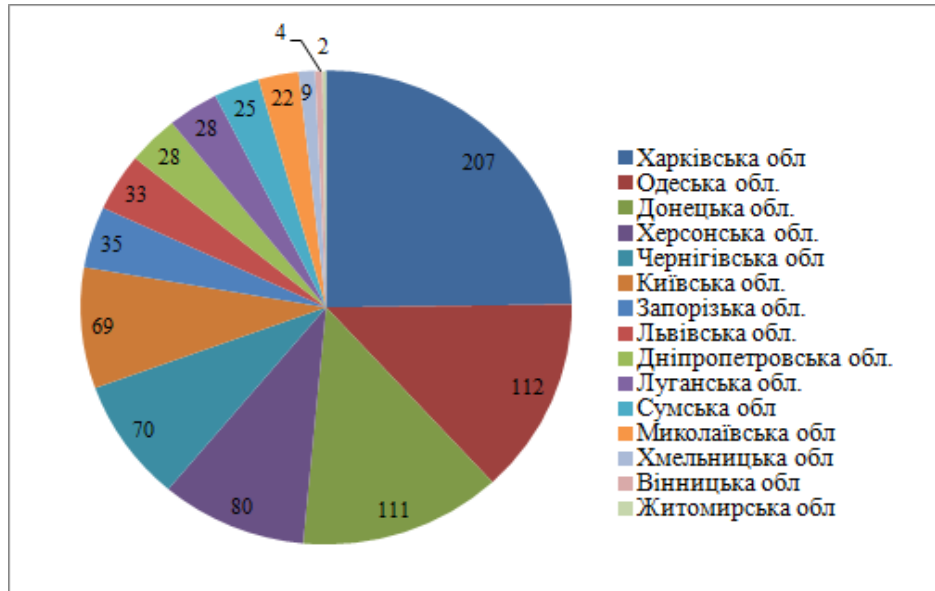

Рис.2.16. Пошкоджені або зруйновані пам'ятки культурної спадщини України за областями [50]

- політична стабільність: політична нестабільність у регіоні також стримує туристів від відвідування, оскільки вони стурбовані своєю безпекою та стабільністю регіонів;

- економічні умови: економічні умови в регіоні, включаючи високий рівень безробіття та низький рівень доходів, ускладнили місцевим підприємствам інвестувати в індустрію туризму та пропонувати високоякісні послуги туристам у сфері обслуговування;

- маркетинг і промоція: відсутність маркетингу та промоції регіонів та цілої країни як туристичного напрямку сприяє зменшенню кількості відвідувачів, особливо іноземних;

- сезонність: сезонність індустрії туризму, коли багато туристів віддають перевагу відвідуванням у літні місяці, також сприяла зменшенню кількості відвідувачів, оскільки конфлікт ускладнив відвідування туристів у пік сезонного попиту;

- якість: зниження якості туристичних послуг є ще одним фактором, який сприяє спаду туризму. Багато готелів та інших туристичних підприємств закрилися або скоротили свою діяльність через падіння попиту. Це призвело до зниження якості послуг, що пропонуються туристам, що ще більше стримує туристів від відвідування регіону.

- проблеми безпеки: туристи стурбовані своєю безпекою в регіоні через триваючий конфлікт, який змусив багато країн видавати туристичні рекомендації, застерігаючи своїх громадян від поїздок до постраждалих регіонів. [50, 14, 34].

Перед початком осінньо-зимового сезону Державне агентство розвитку туризму оновило перелік туристично-інформаційних центрів (ТІЦ) України. За час повномасштабного вторгнення їхня кількість у країні збільшилася майже на третину. За інформацією, що була зібрана ДАРТ 2021 року, в Україні діяли та надавали інформаційні послуги туристам 63 ТІЦ. Наразі в Україні працює 88 Туристично-інформаційних центрів:

Рис.2.16 Туристично-інформаційні центри України [20]

Туроператорам та гідам, які створюють туристичні маршрути, варто розглянути можливість надання туристам притулків у разі повітряної тривоги. Ось кілька аспектів, які слід враховувати:

Планування маршрутів: Туроператорам слід уникати включення

об'єктів, що розташовані в небезпечних зонах або поблизу потенційних об'єктів нападу.

Притулки та безпека в маршруті: Забезпечте туристам інформацію про місця, де вони можуть знайти притулок у разі загрози, і додайте ці місця у маршрут.

Засоби зв'язку: Рекомендуйте туристам мати засоби зв'язку, для швидкого сповіщення у випадку екстрених ситуацій.

Аналіз ситуації: Слід постійно слідкувати за новинами та оцінювати обставини для адаптації маршрутів у режимі реального часу.

При плануванні екскурсійної поїздки або походу з тривалим маршрутом в Україні варто враховувати те, що в сьогоднішній день діє комендантська година. Комендантська година введена для забезпечення правопорядку в умовах військового стану і триває з 23:00 до 5:00.

Однак по всій території України заборонені сплави, походи, прогулянки та екскурсії на маршрутах біля об'єктів критичної інфраструктури.

Таблиця 2.8

Особливості відпочинку та роботи туристичних об'єктів у різних областях України

Область	Особливості
Київ, Київська, Черкаська, Полтавська, Волинська області	Заборонено відвідування зелених зон та лісів, які розташовані поза межами житлових масивів, дозволено відпочинок біляводойм, перелік який визначений військовою адміністрацією
Львівська область	Дозволено відвідувати ліси, але заборонено пересуватися по них на транспорті. Виключенням є випадки, коли через ліс пролягає транзитний шлях або людина пересувається на велосипеді. Дозволено відпочивати біля водойм, перелік яких встановлений військовою адміністрацією

Закарпатська область	Дозволено відвідувати ліси, за виключенням частини Карпатського біосферного заповідника та Ужанського національного парку, заборонені польоти на одномоторних літаках
Івано-Франківська область	Дозволено відвідувати ліси та гори, заборонено пересуватися по них на джипах, квадроциклах, баггі та мотоциклах. Дана заборона поширюється на курорт Буковель
Тернопільська область	Дозволено відвідувати ліси, однак заборонено розпалювати багаття. Всі туристичні об'єкти працюють в звичному режимі
Вінницька область	Заборонено відвідування лісів, дозволена туристична діяльність біля водойм, крім тих місць, які знаходяться неподалік об'єктів інфраструктури
Рівненська область	Дозволено відвідувати ліси, збирати гриби та ягоди, крім територій, які знаходяться в північній частині
Житомирська область	Дозволено відвідувати ліси, збирати гриби та ягоди, крім територій, що розташовані за 20 км від кордону з Білоруссю. Дозволено працювати тим закладам культури, які мають обладнані укриття
Хмельницька область	Дозволено відвідувати ліси з певними обмеженнями. Туристичні об'єкти працюють в звичному режимі
Чернівецька область	Дозволено відвідувати ліси. Туристичні об'єкти працюють в звичному режимі
Миколаївська область	Дозволено відвідувати визначені військовою адміністрацією лісові урочища з деякими обмеженнями

Джерело [27]

Висновки до розділу 2

Розділ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІВ УКРАЇНИ

3.1 . Обґрунтування пріоритетних напрямків розвитку екскурсійної діяльності України

Введення воєнного стану має значний вплив на індустрію туризму, оскільки туристи можуть сприймати постраждалий регіон як небезпечний і вирішити скасувати або відкласти свої плани подорожей чи екскурсій. Проте зі скасуванням воєнного стану у туристичній індустрії є можливості для відновлення та навіть процвітання.

Війна в Україні має значно руйнівний вплив на індустрію туризму, оскільки вона пошкоджує інфраструктуру, перериває подорожі у зв'язку з загрозою життю та небезпечними місцями, створюючи проблеми з безпекою туристів. Однак існують програмні моделі розвитку туристичного бізнесу після війни, які можуть допомогти підтримати відновлення та зростання туристичної галузі:

Рис. 3.1. Пріоритетні напрямки розвитку екскурсійної діяльності в Україні

Розвиток інфраструктури є однією з ключових програмних моделей розвитку екскурсійної діяльності після війни і потребуватиме великих капіталовкладень. Відновлення інфраструктури передбачатиме ремонт та будівництво доріг, аеропортів і інших транспортних об'єктів, а також відновлення основних комунікацій, таких як електроенергія та водопостачання. Розвиток інфраструктури має важливе значення для відновлення індустрії туризму після війни, оскільки це дасть можливість туристам подорожувати в постраждалі регіони та всередині них. Розвиток інфраструктури також сприятиме створенні робочих місць та економічним можливостям розвитку для місцевих громад [43].

Ефективний маркетинг і просування можуть бути важливою складовою розвитку туристичного бізнесу після війни. Маркетингові та рекламні кампанії дозволяють змінити сприйняття регіону як небезпечного чи пошкодженого, а також можуть залучити до регіону туристів. Маркетинг і просування можна проводити за допомогою різноманітних каналів, включаючи соціальні мережі, онлайн-рекламу та цільові кампанії для певних демографічних груп. Ефективний маркетинг і просування можуть допомогти підтримати відновлення та зростання індустрії туризму після війни, залучаючи туристів і створюючи дохід для місцевого бізнесу[63].

Хоча правдою є те, що воєнний стан негативно впливає на туризм, але є докази того, що інтерес до постконфліктного туризму з часом зростатиме. Частково це пов'язано з тим, що туристи часто цікавляться місцями, які пережили конфлікт та воєнні вторгнення, і прагнуть дізнатися про історію та культуру цих регіонів. Крім того, постконфліктний туризм можна розглядати як форму «темного туризму», який передбачає відвідування місць, пов'язаних зі смертю, трагедією та стражданням в даній ситуації як мирних громадян та дітей, так і наших захисників, які віддали своє життя за рідну землю. Рекламуючи регіон як місце, що має історичне та культурне значення, і висвітлюючи кроки, вжиті для відновлення безпеки та стабільності, туристичні оператори можуть залучити відвідувачів, які зацікавлені

дізнатися про минуле та сьогодення постраждалих від воєнної агресії регіонів [67].

Уряди та приватні інвестори можуть виявити більше бажання інвестувати в регіон після скасування воєнного стану, оскільки стабільність і безпека стануть більш впевненими. Це призведе до розвитку нових туристичних атракцій, покращення транспортної інфраструктури та модернізації існуючих готелів і курортів. Ці збільшені інвестиції в інфраструктуру та розвиток допоможуть залучити більше туристів до регіону та підтримати зростання індустрії туризму [25].

Державно-приватні партнерства (ДПП) можуть виявитися ефективними моделями для розвитку галузі туризму після періоду війни. У рамках ДПП відбувається співробітництво між державними органами, приватними підприємствами та місцевими громадами з метою підтримки відновлення та росту туристичної індустрії. Ці партнерства дають можливість державним установам забезпечувати фінансування та ресурси для відновлення пошкодженої інфраструктури. За допомогою ДПП приватні підприємства мають змогу інвестувати в створення нових туристичних продуктів та послуг. Місцеві громади також можуть відігравати важливу роль у процесі відновлення, сприяючи створенню нових туристичних продуктів та послуг, а також активно просуваючи свій регіон серед місцевих та іноземних туристів. [49, 67].

Розвиток потенціалу та навчальні ініціативи можуть сприяти покращенню якості туристичних продуктів та послуг. Вони також сприяють створенню нових туристичних продуктів та послуг, які відповідають потребам і інтересам туристів. Крім того, ці ініціативи можуть підвищити конкурентоспроможність галузі туризму, надаючи місцевим громадам і туристичним операторам інструменти та ресурси, необхідні для успішного виступу на конкурентному туристичному ринку.

Потрібно зазначити, що війни мають суттєвий вплив на сферу туризму, але існуючі моделі розвитку туристичного бізнесу після воєнних конфліктів

можуть сприяти відновленню та зростанню галузі туризму. Розвиток інфраструктури, розвиток культурного туризму, звернення уваги на ініціативи, спрямовані на громадський розвиток, а також ефективні маркетингові стратегії та просування – усе це представляє собою ефективні моделі для стимулювання розвитку туристичного бізнесу в післявоєнний період. Застосування цих програмних моделей дозволяє галузі туризму відновлюватися після воєнних подій та продовжувати сприяти економічному зростанню в постраждалих регіонах.

Шляхом впровадження принципів сталого туризму, сфера туризму може привернути більше природосвідомих туристів, які виявляють інтерес до природної краси та культурної спадщини регіону. Це може відкрити економічні можливості для місцевих громад і водночас зберегти природні та культурні ресурси регіону.

Додатково, цифрова трансформація є ще однією важливою тенденцією, яку можна впровадити для розвитку туристичної галузі в післявоєнний період. Сфера туризму може використовувати цифрові технології з метою поліпшення туристичного досвіду, оптимізації операцій та просування регіону серед глобальної аудиторії.

Цифрова трансформація може включати в себе застосування мобільних додатків для туристичних послуг, використання віртуальної реальності для віртуальних екскурсій та платформ для онлайн-бронювання, які пропонують зручність і легкість для туристів. Шляхом використання цифрових технологій галузь туризму може привернути більше технологічно грамотних туристів та покращити ефективність операцій та економічну продуктивність.

Спільне партнерство є ще одним трендом, який можна застосувати для розвитку індустрії туризму в післявоєнний період. Спільне партнерство передбачає співпрацю між різними зацікавленими сторонами в індустрії туризму, включаючи державні установи, неурядові організації та місцеві громади. Формуючи спільні партнерства, індустрія туризму може використовувати колективні ресурси та досвід різних зацікавлених сторін для

просування регіону світовій аудиторії. Спільне партнерство також може сприяти обміну знаннями та найкращими практиками для сталого розвитку туризму, що може підтримувати довгострокове зростання та стійкість індустрії туризму.

Віртуальна реальність (VR) представляє собою інноваційну технологію, яка може бути використана для розвитку туристичної галузі в період після воєнних подій. VR відкриває перед туристами можливість відчувати місце призначення більш захоплюючим способом, не вирушаючи в дорогу фізично. Це може бути особливо корисним для напрямків, які серйозно постраждали від війни або наразі вважаються небезпечними для відвідування. За допомогою VR туристи можуть отримати унікальний інтерактивний досвід, який розкриє красу та культурну спадщину регіону. Це може залучити більше подорожуючих та підвищити репутацію регіону на світовій арені.

Доповнена реальність (AR) представляє собою ще одну технологію, яку можна використовувати для розвитку туристичної галузі після війни. AR може покращити туристичний досвід, додаючи цифрову інформацію та віртуальні об'єкти до реального оточення. AR може використовуватися для створення інтерактивних екскурсій, які надають туристам інформацію про історію та культуру регіону. Це може підвищити освітню цінність туристичного досвіду та зробити його більш привабливим та захопливим для подорожуючих.

Мобільні додатки також можуть бути використані для розвитку туристичної галузі в післявоєнний період. Мобільні застосунки можуть бути налаштовані для створення персоналізованого досвіду для туристів, що відповідає їхнім індивідуальним потребам і вподобанням. Це може значно полегшити та зручніше зробити туристичний досвід, а також створити платформу для просування регіону серед глобальної аудиторії.

Маркетинг в соціальних мережах може бути використаний для розвитку туристичної галузі після воєнних подій. Платформи соціальних

медіа надають можливість досягти широкої аудиторії та рекламувати регіон серед потенційних туристів, пропонуючи при цьому вигідний та ефективний спосіб комунікації. Маркетинг в соціальних мережах може включати в себе використання візуального контенту, такого як фотографії та відео, для відображення краси та культурної спадщини регіону.

Індустрія туризму має потенціал підтримувати економічний ріст та розвиток в післявоєнний період. Використовуючи інноваційні рішення, такі як віртуальна реальність, доповнена реальність, мобільні додатки та маркетинг у соціальних мережах, індустрія туризму може привертати більше туристів та просувати регіон на світовому рівні. Застосування цих інноваційних рішень може підтримати відновлення та розвиток галузі туризму після воєнних подій.

Згідно з дослідженням, проведеним на замовлення ДАРТ компанією «Х'юмен Ресерч», у найближчому майбутньому мандрувати країною планують 80,7% українців, переважна більшість серед яких (84%) – це молодь у віці 18-35 років.

Рис. 3.1 Розвиток внутрішнього туризму в Україні до війни 2022 року [36]

«Найзавзятіші мандрівники – 84% – живуть у столиці. Готовність жителів інших регіонів до подорожей Україною корелюється на рівні 80%», - йдеться в повідомленні.

До початку повномасштабного вторгнення Україною подорожували понад 85% респондентів. Найактивнішими мандрівниками, які подорожували країною більше одного разу на рік, виявилися жителі столиці та західних регіонів – 39%.

Рис 3.2. Перспективи розвитку внутрішнього туризму в Україні після війни [36]

Взагалі не подорожували 14% наших співвітчизників. Серед основних причин, через які українці відмовлялися від подорожей, найпоширеніша (70% відповідей) – «брак коштів».

3.2. Розробка інноваційної екскурсійної програми у м. Тернопіль

Проведення оглядових екскурсій в Тернополі в період війни може мати декілька важливих переваг:

1. Збереження культурної спадщини: Тернопіль багатий на історичну та культурну спадщину, і оглядові екскурсії можуть сприяти збереженню цих цінних архітектурних та культурних об'єктів навіть в умовах війни.
2. Підтримка духу спільноти: В епоху воєнного конфлікту люди потребують підтримки та об'єднання. Оглядові екскурсії можуть створити

можливість для місцевого населення та відвідувачів виразити свою прив'язаність до міста та виявити солідарність.

3. Поширення інформації: Екскурсії можуть стати засобом для поширення інформації про поточну ситуацію в регіоні, про допомогу та ресурси, які доступні для місцевого населення. Вони можуть також надати можливість розповісти світові про те, що відбувається в регіоні та потреби жителів.

4. Привертання уваги до конфлікту: Можливість проведення екскурсій може привернути увагу світової спільноти до конфлікту і проблем, з якими зіштовхнулися місцеві жителі. Це може допомогти в міжнародній підтримці та спільних зусиллях для вирішення конфлікту.

5. Сприяння туризму: Популяризація Тернополя через екскурсії може сприяти розвитку туризму після завершення конфлікту. Це може стати одним з інструментів для відновлення економіки та створення нових робочих місць у регіоні.

Тому ми вирішили презентувати вам варіант безпечної оглядової екскурсії в м. Тернопіль, під назвою «Тернопіль живе та працює». Створена для того, щоб дати учасникам унікальну можливість насолоджуватися містом, його культурою та історією, збагачуючи їхній досвід та розширюючи горизонти.

Особливо відкриваємо двері для харків'ян, які, з різних причин, залишили місто ще на початку війни та виїхали за кордон. Розуміємо, що повертатися додому під час таких непевних часів може бути непростим рішенням. Наша екскурсія створена так, щоб зробити цей процес зручним та безпечним, допомагаючи вам відновити зв'язок із рідним містом та відчути його дух на новому етапі його розвитку.

Технологічна карта

Розрахована на дорослих та дітей від 12 років

Тривалість – 8 годин

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі було розглянуто методичні особливості організації і проведення екскурсій для школярів.

1. Перш за все, було обґрунтовано визначення поняття екскурсія – це комплексна туристська послуга, тривалістю до 24 годин, спрямована на показ туристів з екскурсійними об'єктами, відвідання цікавих місць із метою отримання нових знань і вражень, процес пізнання особистістю оточуючого світу, побудований на поєднанні зорових, слухових та інших вражень, включає обов'язковий супровід екскурсовода, проходить по заздалегідь затвердженому маршруту та виключає послуги розміщення.

2. Було надано характеристику екскурсій за основними ознаками та за тематикою. За основними ознаками екскурсія поділяється на: за складом учасників; за тривалістю; за засобом пересування; за змістом; за місцем проведення. За тематикою поділяється на: історичні; виробничі; літературні; мистецтвознавчі; архітектурно-містобудівні; природознавчі; релігійні. Екскурсії класифікуються ще за такими ознаками: методичними прийомами проведення екскурсії та формами проведення екскурсії

3. Дослідження зарубіжного досвіду розвитку екскурсійної діяльності, дозволило виявити різницю в управлінні в окремих країнах. Нами було досліджено досвід провідних європейських країн світу (Польща, Франція, Італія, Чехія, Іспанія)

Міністерство спорту і туризму в Польщі в 2016 році оголосили сезонну акцію «ПОЛЬЩА: ПОБАЧ БІЛЬШЕ – ВИХІДНІ ЗА ПІВ ЦІНИ».

Франція розробила спеціальну національну програму «Туризм для інвалідів», яка підтримує людей з обмеженими фізичними можливостями, а також розширює сферу туристичних послуг. «Tourisme&Handicap».

Уряд Італії запустив нову рекламну кампанію «Знову відкриваючи Італію», яка впливає на розвиток туризму. Культурними традиціями, які вважаються найбагатшими у світі славиться саме Італія.

У столиці Чехії можна придбати туристичний абонемент Prague Card,

туристична карта, з якою турист може безкоштовно відвідати 50 різних пам'яток міста

Відповідальним, за популяризацію Іспанії як туристичної дестинації, є адміністративна одиниця центрального уряду Інституту туризму Іспанії – Turespana.

Також розглянули приклад країн, які успішно відбудовували свій туризм після війни. Досвід країн, які вивели туризм на новий рівень після воєн, підтверджує важливість ефективної реклами та гнучкості економічних структур. Хорватія відродила туризм після війни завдяки масштабній піар-кампанії, вигідній географії та рекламі своїх природних крас. У Ізраїлі туризм адаптувався до постійних конфліктів, ставши ключовою економічною галуззю, завдяки особливій структурі ВВП. Грузія, після війни з Росією, отримала світовий визнання в туристичній сфері завдяки зростанню інвестицій. Україна, через унікальність ситуації та руйнівний характер конфлікту, потребує особливого підходу до відновлення туристичного ринку.

4. За сучасних умов нормативно-правове забезпечення екскурсійної діяльності в Україні є недосконалим через низку об'єктивних причин. По-перше, Закон України «Про екскурсійну діяльність» знаходиться нині лише в стадії розробки. На сучасному етапі розвитку екскурсійної галузі в країні, основним правовим документом, що регулює екскурсійну діяльність, є Закон України «Про туризм».

5. Екскурсійна діяльність в Україні має низку проблем: недосконалість державної політики, неналежне фінансування, низький рівень обслуговування, відсутність маркетингу екскурсійних послуг, низька кваліфікація екскурсоводів. Їх виявлення вказує на можливі шляхи такої оптимізації, оскільки приведе до динамічного розвитку екскурсійної справи в Україні. Комплексний і професійний підхід, як із боку туристичних підприємств, так і з боку держави, на національному, регіональному та місцевому рівнях дозволить підвищити ефективність використання туристично-екскурсійного потенціалу України.

6. Екскурсійна діяльність в Україні має величезний потенціал для розвитку економіки країни. Унікальність культурних та історичних пам'яток, які розкидані по всій території, створює виняткову можливість розповісти туристам про минуле та познайомити їх з багатозаровою історією, культурою та природою України.

На території країни збереглися унікальні палацово-паркові ансамблі та історичні садиби, які переносять туристів у світ минулих епох і розповідають історії родоову та культурного розвитку.

Крім того, Україна може пишатися наявністю 8 об'єктів, які включені до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Ці об'єкти, такі як Києво-Печерська лавра, Софія Київська, Старовинне місто Львова та інші, привертають увагу туристів з усього світу та є ключовими пунктами екскурсій.

На сьогодні в Україні функціонує 574 державних музеїв, які розмаїттям експозицій та багатством експонатів підкреслюють багатий культурний доробок країни. Ці музеї є центрами освіти, де туристи можуть поглибити свої знання про історію, мистецтво та науку України.

7.

Можна зробити висновок, що теоретично Тернопіль готовий до проведення екскурсій, але є проблема нестачі укриття під час повітряної тривоги, що може стати перешкодою.

Ми провели аналіз кількості пунктів незламності та розташування станцій метро на маршруті нашої автобусної екскурсії для забезпечення максимальної безпеки та комфорту учасників екскурсії в умовах можливої повітряної тривоги чи інших непередбачених обставин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Туризм: Закон України від 1995, № 4385-VI від 09.02.2012
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95> (дата звернення 05.12.2024)
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. № 25-26. Ст. 447. (Із змінами).
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144 (Із змінами).
4. Кодекс про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-X. Відомості Верховної Ради України. № 51. Ст. 329. (Із змінами).
5. Про затвердження Положення про порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу: Наказ Державної туристичної адміністрації України 24.09.2004 р. № 83. 2022. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1344-04#Text> (дата звернення 05.12.2024)
6. Про охорону культурної спадщини: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 39. Ст. 333
7. Про порядок отримання дозволу екскурсоводами / гідами перекладачами на право надання туристичного супроводу: наказ Держтурадміністрації від 24.09.04 № 50, зареєстрований в Міністерстві 20.10.04 за № 1344/9943. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1344> (дата звернення 05.12.2024)
8. Туристсько-екскурсійне обслуговування. Вимоги щодо забезпечення безпеки туристів і екскурсантів: ГОСТ 28681.3-95.
9. Туристсько-екскурсійне обслуговування: Міждержавний стандарт ДСТУ 28682.2-95.
10. Туристсько-екскурсійне обслуговування. Проектування

туристських послуг:ГОСТ 28681.1-95.

11. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435- IV. Відомості Верховної Ради України. № 40-44. Ст. 1308. (Із змінами).

12. Абрамов В. В. Проблеми та перспективи розвитку екскурсійної справи в Україні URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1890/> (дата звернення15.10.2023)

13. Баженова С., Пологовська Ю., Бикова М. Реалії розвитку туризму в Україні на сучасному етапі. Наукові перспективи. 2022. № 5(23). С. 168–180.

14. Безпечність стрічкових конвеєрів для зимових видів спорту чи туризму: ДСТУ EN 15700:2014.

15. В Україні є вісім об'єктів культурної спадщини ЮНЕСКО URL: <https://zaxid.net/news/> (дата звернення 05.12.2024)

16. Вишневський В. Екскурсія як метод пізнання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2019. С 59-62.

URL: <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2019.75.10> (дата звернення 05.12.2024)

17. Галасюк С. С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності : навч. Посібник .2019. 85 с.

18. Графська О.І., Підвальна О.Г., Боднарчук Х.П. Перспективи розвитку внутрішнього туризму в умовах пандемії COVID-19. Економіка і суспільство. 2021. URL:<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-52> (дата звернення05.12.2024)

19. Громик О.М., Туристично-рекреаційний потенціал Волинської області. *Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція*.2018. УДК 379.85(477.82) С. 4-6.

20. ДАРТ оновив перелік туристично-інформаційних центрів України. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dart-onoviv-perelik-turistichno-informaciynih-centriv-ukrayini> (дата звернення 05.12.2024)

21. Державне агентство автомобільних доріг України. URL: <https://ukravtodor.gov.ua/> (дата звернення 05.12.2024)
22. До речі, в туризмі Україна не пасе задніх. Укрінформ URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2664756-do-reci-v-turizmi-ukraina-ne-pase-zadnih.html> (дата звернення 05.12.2024)
23. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовахзапочаткованих реформ – К.: НІСД, 2015. С. 26-30.
24. За время Евро-2012 Украину посетили 1,8 мл туристов.
URL: <http://www.rbc.ua/rus/top/show/kolesnikov-za-vremya-evro-2012-ukrainu-posetili-2-mln-turistov-03072012152000> (дата звернення 05.12.2024)
25. Загальні втрати економіки, понесені в ході війни. Київська школа економіки. URL: <http://surl.li/gnuhs> (05.12.2024)
26. 150 Замків України: замки, фортеці, садиби, палаци, оборонні церкви URL: <https://sunkissed.com.ua/castle-ukraine/> (дата звернення 05.12.2024)
27. Зарубіна, А., Сіра, Е., & Демчук, Л. (2022). Особливості туризму в умовахвоєнного стану. Економіка та суспільство, (41)
URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-14> (15.10.2023)
28. Кембриджський словник. URL: <https://dictionary.cambridge.org> (датазвернення 05.12.2024)
29. Кіптенко В., Малиновська О. Організація екскурсійних послуг. 2018. С.99-105.
30. Кнодель Л.В. Туризм і туристська освіта у Франції: монографія. Київ.2019.С. 61-62.
31. Колесников О. В. Основи наукових досліджень. Київ: Центр учбовоїлітератури, 2011. 141 с.
32. Король О.Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі.2016. С.19-30.
33. Корчевська Л. Стан, особливості та перспективи туризму у воєнний та поствоєнний періоди: матеріали Міжнародної науково-практичної

онлайн- конференції, м. Чернівці, 5 травня 2022 р. Чернівці: Технодрук, 2022.С.337– 341

34.

П

одорожі та війна: якою буде туріндустрія після перемоги.

URL:<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/21/689436/>

(датазвер

35. Кривенкова Ю.Р. Зарубіжний досвід формування туристичного потенціалу.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 4. С. 3-8.

36. Мандрувати у найближчий час планують понад 80% українців
URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3729697-mandruvati-u-najblizcij-cas-planuut-ponad-80-ukrainciv.html>(дата звернення 05.12.2024)

37. Мінфін. Туристичний ринок в Україні за рік скоротився на 60-70% 2021.URL: <https://minfin.com.ua/2021/01/17> (дата звернення 05.12.2024)

39. Нездоймінов С.Г. Організація екскурсійних послуг. Навчально-методичний посібник Одеського державного економічного університету, 2011. 20-21с.

40. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. 2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 05.12.2024)

41. Паламаренко О.П. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні " Умань: Візаві, 2019. С.188-190.

42. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство: навч. посіб. К.: Альтерпрес, 2003.

352 с. URL: http://tourlib.net/books_ukr/pankova.htm (дата звернення: 05.12.2024).

43. Паспорт Дніпропетровської області. 2021 URL: <https://adm.dp.gov.ua/pro-oblast/dnipropetrovshina/pasport-oblasti> (дата звернення 05.12.2024)

44. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну: історичний

контекст.

URL: <https://uinp.gov.ua/aktualnitemy/povnomasshtabne-vtorgnennya-rosiyi-v-ukrayinu-istorychnyy-kontekst>(05.12.2024)

45. Повстати з руїн. Які країни після війни стали популярними у туристів URL: <https://www.rbc.ua/rus/travel/-1647724135.html> (05.12.2024)

46. Погуда Н.В. Стратегічні напрями розвитку туризму у Чернігові. *Економічні науки*. №1.2019. С.96-97.

47. Подлепіна П.О. Закордонний досвід організації туризму на сучасному етапі (на прикладі Іспанії). *Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2013. С.169-171. УДК 338.48–1(460).

48. Покоłodна М.М. Організація екскурсійної діяльності: підручник. – Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. – 2017. – 32-34 с.

49. Правові засади екскурсійної діяльності в Україні від 10 жовтня 2017р. 2022. URL: <https://tourcenter.kh.ua/uk/homct/normprav> (05.12.2024)

50. Про роботу Українського культурного фонду під час війни URL:https://ucf.in.ua/news/16_04_2022 (05.12.2024)

51. Роїк О. Р., Недзвецька О. В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період.. 2022. Випуск 46. С. 11–15.

52. Слатвінська Л. А. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЕКОНОМІЧНИЙ ВЕКТОР. Електронний журнал «Ефективна економіка». 2017р. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5596> (дата звернення 05.12.2024)

53. Слатвінська Л. А. Організація екскурсійної діяльності, 2022. С.51
54.Смольнікова К. А. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток туризму в Україні: проблеми та перспективи» Луцьк 2016. Ч.1. С.344-346. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/smolnikova.htm (дата звернення 05.12.2024)

55. Стан та проблеми музейної сфери в Україні URL: <https://matrix-info.com/stan-ta-problemy-muzejnoyi-sfery-v-ukrayini/> (дата звернення 05.12.2024)

56. Трегуб Г. Як Польща розвиває туризм. Журнал «Український тиждень». 2017. № 31 (507). URL: <https://tyzhden.ua/World/197523> (дата звернення 05.12.2024)

57. Туризм в Україні-2019: завдання, виклики, тенденції. URL:<http://www.agroprofi.com.ua/statti/1718-2019-2> (дата звернення 05.12.2024)

58. Туризм для інвалідів на юге Франції. URL:<https://sudelafrance.com/pervoe-znakomstvo-s-france/turizm-dlya-invalidov-na-yuge-frantsii.html> (дата звернення: 05.12.2024)

59. Туристична статистика України (2015-2020). ДАРТ URL: <https://datastudio.google.com/u/0/reporting/ef4e05ee-33c4-49af-b70b-ddb7f5568c68/page/w55UC> (дата звернення 05.12.2024)

60. У 2013 році Україну відвідали понад 26 млн. туристів - О. Вілкул. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/246992112> (дата звернення 05.12.2024)

61. У 2022 році надходження до держбюджету від туристичної галузі скоротилися майже на 31%. URL:<https://www.tourism.gov.ua/blog/u-2022-roci-nadhodzhennya-do-derzhbyudzhetuvid-turistichnoyi-galuzi-skorotilisya-mayzhe-na-31> (дата звернення 05.12.2024)

62. У ДАРТ назвали напрямки розвитку внутрішнього туризму у 2022 році URL: <https://lowcost.ua/tourism-in-ukraine-2022/> (дата звернення 05.12.2024)

63. Україна, Литва та Польща розпочали працювати над оцифруванням культурної спадщини України. URL:<http://surl.li/gnuho> (05.12.2024)

64. Феленчак Ю.Б. Державне регулювання туристичної діяльності в Україні:Лекція з навчальної дисципліни „ЕКСКУРСОЛОГІЯ”.

65. "Час ікс" для українського туризму. Економічна правда URL:

<https://www.epravda.com.ua/> (дата звернення 05.12.2024)

66. Чорнобаївка та звільнена Зона відчуження - незвичні екскурсії пропонують у час війни URL: <https://gazeta.ua/articles/culture/cornobayivka-ta-zvilnena-zona-vidchuzhennya-nezvichni-ekskursiyi-proponuyut-u-chas-vijni/> (05.12.2024)

67. Як виглядає туризм під час війни. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974 (05.12.2024)

68. Discover URL: <https://discover.ua/about> (дата звернення 05.12.2024)

69. Italia-Da-Discover. URL: <https://www.italiadascoprire.net> (дата звернення: 05.12.2024)

70. Natsional'ne turystychne upravlinnya Ches'koyi Respubliky [National Tourist Board of the Czech Republic]

URL: <http://www.czechtourism.cz/informace-oczechtourism/statut/> (дата звернення 05.12.2024)

71. Spain.Info URL: <https://www.spain.info/es/> (дата звернення: 05.12.2024)

72. Tourism services – Requirements for the provision of professional tourist guide training and qualification programmes : EN 15565:2008. 2022. URL: www.en-standard.eu (дата звернення 05.12.2024)

73. Tourism services – Travel agencies and tour operators – Terminology: EN13809:2003. 2022. URL: <https://standards.iteh.ai/catalog/standards/> (дата звернення 05.12.2024)

74. UkraineInvest URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/uk/industries/tourism/> (дата звернення 05.12.2024)

75. UkraineNow URL: <https://ukraine.ua/> (дата звернення 05.12.2024)

76. «Visit Ukraine in the future»: українські готелі в гарячих точках просять світ про підтримку. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/214/visit-ukraine-in-the-future-ukrainski-goteli-v-garyacix-tockax-prosyat-svit-pro-pidtrimku>.

ДОДАТКИ

Рис. А.1 Класифікація екскурсій за основними ознаками
[35;68;60]

Рис. Б.1 Класифікація екскурсій за тематикою[35;68;60]

Таблиця В.1

Туристичні ресурси областей України

Область	Природні ресурси	Історико-культурні ресурси
Вінницька	420 природоохоронних об'єкта	близько 3,5 тис. історико-культурних пам'яток; понад 1,5 тис. археологічних пам'яток; більше 120 музеїв
Волинська	209 територій та об'єктів природно-заповідного фонду	2,6 тис. пам'яток; 213 пам'яток архітектури внесено до Державного реєстру; в області 28 музеїв
Дніпропетровська	178 природно-заповідних об'єктів	11,9 тис. пам'яток, у тому числі 318 пам'яток архітектури; 16 музеїв
Донецька	178 територій та об'єктів природно-заповідного фонду	4,2 тис. пам'яток, з них 75 належать до архітектурної спадщини; 59 музеїв
Житомирська	242 території та об'єкта природно-заповідного фонду	210 пам'яток архітектури внесено до Державного реєстру національного культурного надбання; 33 музея

Закарпатська	478 територій та об'єктів природно-заповідного фонду	700 історико-культурних пам'яток; понад 100 пам'яток архітектури; 23 музеї
Запорізька	347 територій та об'єктів природно-заповідного фонду	6,8 тис. пам'яток; 29 музеїв
Івано-Франківська	560 територій та об'єктів природно-заповідного фонду	3,4 тис. пам'яток історії та культури; 86 музеїв
Київська	238 територій та об'єктів природно-заповідного фонду	близько 6000 пам'яток культурної спадщини; 211 нерухомих пам'яток області внесено до Державного реєстру національного культурного надбання; 76 музеїв
Кіровоградська	223 об'єкти природно-заповідного фонду	6 тис. пам'яток, у т.ч. 392 пам'ятки архітектури; 23 музеї
АР Крим	197 територій та об'єктів природно-заповідного фонду	До Державного реєстру пам'яток України включено 63 пам'ятки національного значення та 1080 місцевого; у 2014 році працювало близько 400 музейних установ

Луганська	203 території та об'єкта природно-заповідного фонду	9,5 тис. об'єктів, у т.ч. 341 пам'ятка архітектури; 34 музеї
Львівська	399 територій та об'єктів природно-заповідного фонду	3,6 тис. пам'яток архітектури; 5 державних заповідників; 153 музеї.
Миколаївська	146 територій та об'єктів природно-заповідного фонду	3,3 тис. пам'яток, у т.ч. 143 пам'ятки архітектури; 11 музеїв
Одеська	125 природно-заповідних територій	7,4 тис. об'єктів, у т.ч. 1,4 тис. пам'ятки містобудування та архітектури; 41 музей
Полтавська	393 об'єкти природно-заповідного фонду	3,6 тис. пам'яток, серед них 199 пам'яток архітектури; 34 музеї
Рівненська	317 об'єктів природно-заповідного фонду	близько 3 тис. історикокультурних об'єктів; 338 пам'ятки внесено до Державного реєстру національного культурного надбання; 17 музеїв
Сумська	291 об'єкт природно-заповідного фонду	7,8 тис. об'єктів, у т.ч. 473 пам'ятки архітектури внесено до Державного реєстру; 37 музеїв

Тернопільська	643 території та об'єкти природно-заповідного фонду	1178 пам'яток архітектури і містобудування внесено до Державного реєстру національного культурного надбання; 24 музеї
Харківська	246 об'єкти природно-заповідного фонду	2,5 тис. об'єктів, у т.ч. 784 пам'ятки архітектури внесено до Державного реєстру; 56 музеїв
Херсонська	84 об'єкти та території природно-заповідного фонду	5,9 тис. пам'яток, з них 143 внесено до Державного реєстру; 14 музеїв
Хмельницька	536 територій природно-заповідного фонду	близько 2 тис. пам'яток, з них на державному обліку перебуває 387 пам'яток архітектури і містобудування; 3 заповідники; 22 державних та 298 музеїв на громадських засадах, 18 з них мають звання «народний»
Черкаська	561 територія природно-заповідного фонду	312 нерухомих пам'яток внесено до Державного реєстру національного культурного надбання; 78 музеїв
Чернівецька	331 територія та об'єкти природно-заповідного фонду	1771 пам'ятка історії та культури та 147 музеїв

Чернігівська	674 об'єкти природно- заповідного фонду	5,5 тис. об'єктів історії і культури, у т.ч. 230 пам'яток архітектури внесено до Державного реєстру; 5 історико- культурних заповідників; 43 музеї
--------------	--	--

Джерело: систематизовано автором за [42; 40-62]

Пошкоджені або зруйновані пам'ятки культурної спадщини України за областями

